

KRES.

Leposloven in znanstven list.

Leto V.

V Celovei, 1. oktobra 1885.

Štev. 10.

Arabela.

Roman. Spisala *Paulina Pajkova*.

Osemnajsto poglavje.

Karpeles je držal svojo besedo. Vjutrno istega dne, kterega je bila do-
ločila sodnija, da se razproda vse Karpelesovo imetje, našli so ga
na tleh sredi svoje spalnice s prestreljeno glavo, v svojej krvi ležečega.
V trenotji se je ta vest razširila po mestu; o njej se je potém še celi
teden govorilo in razpravljalo.

Karpelesovke ni čisto nič ganol žalostni konec njenega moža.
Izgovarjala se je s tem, da ne bode žalovala po možu, ki je napravil po
sili konec svojemu življenju pustivši rodbino v največjej stiski. Ker se
pa je zdaj vsled Karpelesovega samoumora vsa razprodaja odložila za
nekaj dnij, porabila je to priliko ter hitro skrivala in odnašala, kar koli
je še mogla dragocenega rešiti od hišnega imetja.

Arabeli, bridko presunenej vsled stričeve nenaravne smrti, prešlo
je mahoma vse sovraštvo, katero je že od nekdaj, vzlasti pa po mate-
rinej smrti čutila do Karpelesove rodbine. Osobito se jej je usmilila
teta. Vedela je, da bode odslej prisiljena živeti o miloščini. Kako pa
bode trpel ponos te ohoie gospe, mislila si je, ker bode morala dan na
dan prilizovati se in moledovati, da bi gladú ne umrla. In zdelo se
jej je, da jo je prehitra in prehuda kazen zadela za to, kar je storila
njej in njenej materi.

Prosila je potém gosposko, naj bi se njej prepustila stričeva vila
in tudi nekaj pohištva, ona pa hoče iz svojega premoženja poplačati
Karpelesove dolgove. Hotela je v vili svojeji teti odmeriti sobo za celo
njeno življenje, poslopje pa dati v najem. Kaj bode storila sama in
kje živela odslej, tega še vedela ni, ali v vili ne misli nikakor ne pre-
bivati.

V njeno željo je gosposka privolila. Ko so bili vsi upniki poplačani, ostala je Arabeli vila, pohištvo za eno sobo in deset tisoč goldinarjev gotovine. Ali sto tisoč znašalo je njeno nekdanje premoženje! Toda Arabela ni izustila niti ene nevoljne besede zavoljo tega. Izračunila je, kar jej je ostalo čistega, ter se določila živeti odslej od obresti in najemnine. Našla pa je, da bodo njeni dohodki še dosta večji nego njene potrebe.

Isti dan, ko so Karpelesa pokopali, sešli ste se zopet Karpelesovka in Arabela. Vozili ste se skupaj v enej kočiji, ko ste se vračali od pogreba domú. Pri tej priliki je Karpelesovka izvrstno igrala ulogo žalujóče vdove, da bi si s tem pripravila pot do Arabelinega srca; Arabela pa je teto predobro poznala, da bi ne vedela, da je njeno tugovanje po moži le hlimba, a vendar jej ni zamerila tega.

Da trpljenje blaži človeka, izrazila se je Arabela pred nekoliko dnevi proti profesorju Waldeku. In ta resnica se je zdaj pri njej obistinila. Ona je prestala najhujše muke, borila se z najsilovitejšimi borbami, okusila bridkost solz in občutek obupa; a ne da bi jej bilo trpljenje otópilo čut za tuje nezgode, še gledati ni mogla tuje nesreče; čutila je tem bolj neskončno hrepenenje utešiti jo.

Ko jej tedaj začne Karpelesovka z rezkimi bojami naslikovati življenje, ktero jo čaka, obeta hitro Arabela pomagati jej.

Po tej obljubi se Karpelesovka brž drugi dan prikaže pri Arabeli, držéč v roki zavitek orumenelih papirjev. Arabela je prvi trenotek spoznala, da so to oni znani spisi.

„Ah, vendar mi hočete enkrat izročiti zadnji spominek moje uboge matere!“ zakliče vsa žareča v lici. Pri tem pogledu pa se v njej z vso silo vzbudi ljubezen in žalovanje po dragej roditeljici. „Rada vam dam polovico svojega premoženja za nje.“

„Izročam ti jih brez vse odškodnine, ljuba nečakinja,“ odvrne Karpelesovka navidezno vsa ginena; vendar pa ne izpustijo pri tem njeni prsti zavitka, po katerem je Arabela hlastno segla. „Gotovo ti jih dam, Arabela, a počakaj eden trenotek, da izrečem, kar mi srce teži,“ nadaljuje ona in dela skesan obraz. „Ti le predobro poznaš, draga nečakinja, moje nesrečo; ti veš, da moram odslej živeti o milošćini dobrih ljudij. Za sebe upam dobiti dovolj podpore, da tiho in skromno živim še onih par let, ki mi jih je dobrotni Bog še namenil; a osoda mojega Davida, ki je še na pol otrok, tlači mi kakor môra srce.“

„Zá-nj bodem skrbela jaz, kolikor mi bodé mogoče; a dajte mi vendar enkrat papirje moje matere,“ pretrga jej Arabela z nestrpljivostjo besedo.

„Bog te blagoslovi za to obljubo!“ nadaljuje Karpelesovka vzdihnovši ter se vede, kakor da še ne vidi Arabeline razburjenosti. „V

vojaški zavod bi najrajši spravila Davida, ako se ti zavežeš plačevati mesečino zá-nj, ki ne bode velika. In potem bi še, Arabela, za sebe prav ponižno prosila stanovanja, v tej vili, ako mogoče, kamor me veže toliko spominov. Eno sobico, ko bi mi jo pustila na razpolaganje, potem te nočem nikdar več nadlegovati in moliti hočem neprestano za tvojo bodočo srečo.“

Sedaj umolkne ter se kaže zamišljeno in pobito. Potem si obriše zaporedoma oči in pogleda nekolikokrat s pobožnostjo, ktere pa ni čutila v srci, proti nebu.

„Petindvajset goldinarjev na mesec hočem redno plačevati za Davida, vam pa prepustim komfortno prirejeno sobo v tej vili za celo vaše življenje. — A za Boga, ne mučite me dalje; dajte mi vendar enkrat spise, dajte mi zadnjo svetinjo, ktero še imam od svoje matere!“ prosi Arabela vsa razdražena in malo da ne z jokajočim glasom.

Karpelesovka ničesar ne odgovori, temveč vzame patetično iz svoje listnice polo papirja, položi jo pred Arabelo ter reče z mirnostjo, ktero more le s trdnim prizadevanjem hliniti (tako vre v njej, čutečej važnost tega trenutka): „Bodi tako prijazna, ljuba Arabela, in ponovi še pismo, kar si mi ustmeno obetala. Saj véš, le od tvojega podpisa je odslej odvisen moj kredit in —.“ Tú umolkne nenadoma, zmedena nekoliko po strogem Arabelinem pogledu, ki jo je zadel.

„Vi ne verjamete, ne zaupate v mojo besedo?“ zakliče Arabela globoko razžaljena. Hoče še nekaj pristaviti, a njen pogled se ustavi na toliko zaželeni zavitek, ktereга ona krčevito v roki drži, in beseda jej zastane na ustnah.

„Dajte sem list!“ reče zdaj po kratkem preudarku in napiše s trepetajočo roko v naglici nekaj po njem.

„Tako! Zdaj zamenive spise,“ pristavi z negotovim, a srditim glasom ter vrže pero s tako silo od sebe, da se kotá po mizi in pade na tla. „Vi boste meni dali, kar je itak že moje, in jaz sem vam v zaméno napisala, kar ste zahtevali od mene,“ nadaljuje Arabela z bolestno porogljivostjo ter drži kvišku proti teti razpeti list, da ga more ona prečitati.

Karpelesovki zablščijo zmagonosno oči, ko prebere, kar je Arabela napisala. Z eno roko seže potem po list, z drugo pa izročá Arabeli skrivnosti polni zavitek.

Arabela zgrabi z obema rokama hlastno po edinem imetji nesrečne svoje matere, ki je kdo vé koliko let počivala na njenih prsih, ter zre ginena vá-nj. Nató se obrne naglo proti teti in zapazivši njen radostni, a zvijačno odsevajoči obraz, déje z užaljenim, a vendar ponosnim glasom: „Dosegli ste, kar ste želeli. Zapustite me zdaj! Ako pa mi hočete

za naprej le nekoliko povrniti, kar bodem odslej storila za vas in Davida, potem mi ne pridite več pred oči! To je vse, česar prosim in zahtevam od vas.“

Rekši obrne se z zaničevanjem hitro od nje; a predno je Karpelesovka utegnola še kaj odgovoriti jej, šla je v bližnjo sobo in se zaklenola vá-njo.

Karpelesovka pa spravi zadovoljna dragoceni list, v katerem se je Arabela zavezala skrbeti za njo in sina njenega, in usta grdo nategnovši v posméh mrmrá presrečna: „Kako neumna je ta deklina? Slepa ljubezen do matere, ktere še prav poznala ni, zmotila jo je popolnoma. Polovica svojega letnega dohodka mi je zapisala! Za kaj? Za izjavo, ktera jej bode storila največjo sitnobo, preglavico in jezo, ki je še nikdar imela ni. Ako pa mene zavoljo tega pozove na odgovor, prisežem, da sem o vsem zapletku zvedela stoprav po smrti Arabeline matere, in sicer ravno iz teh spisov. Kdo je zdaj bolj pomilovanja vreden, jaz ali ona?! Vendar ona, bogme! saj se bode meni odslej boljše godilo nego njej!“

Ko zapusti Karpelesovka sobo, najde v veži Arabelino služkinjo, ki je čistila obleko svoje gospodarice.

„Pusti to delo,“ ogovori jo; „idi rajši pogledat, kako se počuti kaj gospodična Arabela. Najbrže leži kje v nezavesti, — sad najnovjše mehkočutnosti in odgoje! Ha, ha, ha!“

Devetnajsto poglavje.

„Julija, ali ni nekdo potrkal na vrata?“ poprašala je gospa Waldekovka svojo kuharico, ki je ravno kruh mesila. Sama pa sedi na nizkem stoličku in trebi orehe za božično potico.

„Ne verjamem, da bi bil kdo, gospa; najbrže je samo vihar, ki danes tako strašno piha in tuli, kakor da bi bil konec sveta. Sicer pa, ako hoče kdo od nas imeti kaj, naj pozvoni; čemu pa zvonček zvonaj visi?“ odgovori Julija neuljudno.

Ali predno ko je nehala govoriti, oglasi se že zvonček z vso silo.

„Kdo pa hodi okoli o takem vremenu?“ godrnja kuharica in gre gledat.

Waldekovka pa odloži med tem delo, odveže si kuhinjski predpasnik ter skuša vstati. Slutila je, da dobi koga v pohode.

Črez nekaj trenutkov povrne se Julija, polglasno rekóč: „Mlada židinja iz prvega nadstropja želi z vami govoriti, gospa! Vodila sem jo v sprejemnico, naj vas tam počaka.“

Waldekovka to začuvši obriše si brž roki, popravi si z važnostjo avbico, pokrtači svojo obleko, na kateri pa ni bilo niti praška videti, potem pa hiti, kolikor jej je mogoče, v sobo.

Arabela — ona je prišla na pohode — stala je zamaknena pred veliko doprsko sliko profesorja Waldeka, ko je gospa stopila v sobo; ali hitro se obrne od njega, ko čuje, da se vrata odpró, ter gre vidno zmedena gospéj nasproti.

„Gospa doktorica! Jaz sem prišla, da vas prosim svéta in pomoči o jako važnej zadevi,“ jame Arabela na vso sapo, pokleknošvi pred njo. „Pomagajte mi, blaga gospa,“ vzdihuje ona z utrujenim očesom, nehoté roki sklepajóč.

Waldekovka jo ginena gleda. „Vsedite se, uboga gospodična; vi ste zmučena in trpeča,“ ogovori jo z negotovim, a prísrčnim glasom. „Gotovo vam hočem pomagati, kedar koli in kolikor koli mi je mogoče. Kaj se vam je zopet pripetilo?“ vpraša jo sočutno, dobrohotno jo opazujoča s svojimi prijaznimi očmi.

Arabela je bila prvi trenotek nekoliko osupnena vsled prijaznosti, ktere ni pričakovala. Srce jej hitreje bije, v licih lahno zarudi, pomislivši, da je gospa, ki jej sedi nasproti in jo osrčuje s svojimi sočutnimi besedami, mati profesorjeva.

Toda zdaj ni bilo časa premišljevati. „Gospa!“ nadaljuje v pretrganih besedah, kakor da jo je tega strah, kar jej hoče odkriti; „včeraj mi je teta izročila neke lastnoročne spise moje pokojne matere. Iz njih sem zvedela za neverjetno hudodelstvo, ktero so moji lastni sorodniki učinili z menój. Za Boga, kaj mi je storiti?“ vzklikne s tiho grozo in bridkostjo ter zagrebe lice med svoje roké. „Pomislite, gospa: jaz, jaz sem krščena, a vzgojili so me v veri — židovskej!“

Waldekovka je z napol odprtimi usti in široko uprtimi očmi stala za nekaj trenotkov okamenela. Tako je začudjena in zavzeta o tem, kar je slišala, da jej je zmanjkalo glasú. A kmalu se zave in odvrne z radostnim obrazom: „Utolažite se, gospodična; saj je, kolikor je tudi ta pregreha proti vam nezaslišana in neodpustljiva, pri vsem tem vaša vest, in to je glavno, vendar le čista. Vi si ničesar ne morete očitati. Kar ste zamudili, to se dá, mislim, v kratkem popraviti. — Glej, glej! trdila sem vedno,“ pristavi gotovo in odločno, „da nimate vi nič židovskega na sebi, niti v črtah na lici, niti v obnašanji, niti —,“ tú pa utihne, ker se jej v srce usmili nepopisljiva tesnoba, ktero je pri teh besedah zapazila v Arabelinem pogledu. „Toda sevéda le zato ne, ker ste vi očetu vsa podobna,“ nadaljuje potém Waldekovka v zadregi in na tihem obžalujóč svojo prejšnjo izjavo; „samo oči imate materine.“

Arabela se jej nenadoma primakné bliže, prime njeno roko in prosí nestrpljivo: „O povejte mi vse, kar veste, o mojih roditeljih;

dobrega, ako morete, hudega so mi Karpelesovi itak naštelí dovolj!“ To izrekši, spreleti jej strah blede čelo. Bala se je, da bi bilo življenje njenih roditeljev tako, da bi se dalo po njem kaj neugodnega posneti.

Zlato srce gospe Waldekovke je takoj uganilo, kateri dvom muči v tem trenutji Arabelino dušo. Stisnola je iskreno Arabelino roko in dejala s poudarkom: „Ne bojte se, draga gospodična! O vaših roditeljih vam morem samo dobrih rečij povedati. Vaša mati je bila blaga, ljubezniva ženka. Vaš oče, prvi knjigovodja vašega starega očeta, bil je marljiv, pošten mladeneč. Jaz se ju še obeh prav dobro spominjam kot lepih in mladih. Edino, kar sta onadva zakrivila, bilo je to, da sta si bila drug drugemu srčno udana, dasi vedóča, da jima različnost vere brani združitev.“

Arabela to začuvši zgane se z živahnostjo ter upre sramežljivo v tla svoj pogled. — Ali se njej ne godi enako?!

„Ko so sorodniki vaše matere,“ nadaljuje doktorica, „osobito pa njen polbrat, rajnki stric Karpeles, — njen oče, vaš dedec, bil je tedaj vsled starosti svoje že tóp in pri njem je ona živela — zvedeli za to tajnost, bili so silno razjarjeni. Storili so potém vse, da bi se to znanstvo razrušilo. Ali bilo je prepozno. Govorilo se je namreč, da se je vaša mati na skrivnem crkveno poročila z vašim očetom; brž pa ko postane polnoletna, hoče tudi ona prestopiti h katoliškej veri. Karpeles to zvedevši, pa pozove vašega očeta na dvoboj in ga tako nesrečno v srce zadene, da je v malo trenutkih smrtno obležal!“

„In vi mi niste nikdar tega povedali, da je bil stric morilec mojega očeta?“ seže jej Arabela solzna v besedo.

„Sodila sem, da vi s svojimi sorodniki dobro izhajate, in zato nisem hotela razpora sejati med vami,“ izgovarja se blaga starka, potém pa umolkne.

„O nadaljujte, nadaljujte!“ prosi Arabela nestrpljivo, kakor da je od vsake besede, ktera zadeva njene roditelje, vsa njena sreča in nesreča odvisna.

„Ali zdi se mi, da pri tem preveč trpite,“ opomni Waldekovka skrbljivo. „Menda bi bilo bolje, ko bi jaz pustila za zdaj to žalostno pripovedovanje in bi vam o priliki nadaljevala, kedar bodete mirnejša in bolj krepka.“

Ko jej pa Arabela prigovarja, naj nadaljuje, izpolni jej ona to željo.

„Nenadoma,“ tako povzame Waldekovka zopet besedo, „izginola je vaša mati od tod. Govorilo se je na tihem, da jo je brat odposlal na deželo. Leto pozneje pa se na enkrat širi novost, da je pri porodu umrla. Vas pa, dojenko, dal je Karpeles najprej nekam na deželo v rejo, potém pa vas je kot hčer vzel zopet k sebi in vas vzredil. Vaša

mati pa ni bila umrla, ampak — strahovito! strahovito!“ pretrga si Waldekovka presunena besedo, pokrije si z roko za trenotek oči in maje pomilovalno z glavo.

„Utolažite se vendar, gospodična! Saj je zdaj vse končano in maščevano,“ prigovarja potem ona ihtecěj deklici; a tudi sama ne more več vzdržavati solz. Nató molčite nekaj časa obé v žalnih občutkih.

„Kaj pa stoji prav za prav zapisano v materinih spominkih, o katerih ste mi pripovedovali?“ oglasi se zopet črez nekaj časa Waldekovka. „Oprostite, ako vam s tem vprašanjem obnavljam rane; a moram zvedeti, da vém potem, kaj je nama storiti.“

Arabela seže v žep in vzame iz njega materina pisma.

„Le malo je v njih jasnega, kar je rajnka mati zapustila,“ pristavi ona. „Na tej poli izjavlja dan in uro, v kateri sem se narodila, in sicer popolnoma resnično, kar mi daje upanje, da je bila takrat, ko je pisala to, še pri zdravej pameti. — Potém piše, da me je dala po očetovej želji na skrivnem krstiti in da je moje ime Arabela Trapes. Tedaj ne Karpeles, kakor se je pisala moja mati,“ opazuje Arabela proti gospéj. „Iz tega pa sodim, da sem zakonski otrok. — Na dalje piše, da zvem vse natanje pri vikarji stolne crkve, gospodu Aleksiji, ki me je krstil. Ker je bolna in preslaba, ne more dalje pisati. Kar sledi v drugih polah, je zmedeno in nejasno. Tudi po pisavi se zna, da je bilo to o drugih časih napisano, menda nekoliko let pozneje, ko je bila mati že v oblasti strašne bolezni.“

Tako sem sklepala vsaj jaz po dolgem preudarjanji in potem, ko sem več kot tridesetkrat prečitala in premislila, kar sem našla napisanega.“

Tako končuje Arabela in zloži pisma.

„Kako pa je vaše mnenje o tej stvari,“ popraša po kratkem molku plaho gledajoča Waldekovka, kakor da se boji, da bode ona dvomila o resničnosti njene izjave.

„Da je vse gola resnica sevéda,“ odvrne doktorica slovesno, ki je ves čas pazljivo poslušala Arabelino pripovedovanje. „Bolj ko stvar premišlujem, tem bolj se mi vidi, da je prav tako in ne drugače. Od kod bi pa imelo izvir Karpelesovo sovraštvo do vaše uboge matere, če ne iz takih okolnostij?! Slutéc, da se hoče vaša mati pokristjaniti, zaprli so jo, da bi ne mogla storiti tega; zvedevši pa, Bog zna kako, da je svojega otroka vendar dala krstiti, vzeli so jej vas, hčerko njeno, da bi jo vzgojili v svojej veri. Vaša mati, nesrečnica, pa je zblaznela potém vsled mozeve in otročje izgube. Čisto naravno! Tudi jaz bi v enakem slučaju prišla ob pamet. Ker ste pa vi po materinej srečki nenadoma obogateli, določili so vas potém Karpelesovi v nevesto svojemu sinu. Tako je in ne drugače,“ beseduje zgovorno gospa s prepričanjem, kte-

rega bi jej nihče ne mogel vzeti. „Da pa se o resničnosti te stvari prepričave, hočeve takoj iti v župnijo stolne crkve in pogledati v krstno knjigo. Izvrstnega gospoda Aleksija, žalibog, da ne najdeve več. Umrl je preteklo spomlad. A njegov že drugi naslednik, sedanji vikar gospod Sebastijan, moj izpovednik je tudi jako postrežljiv. Gotovo nama bode prav rad pripomagal.“

Zastónj je potém kuharica, prej z lepimi, nató pa s hudimi besedami branila gospéj, naj ne gre iz hiše o takim vremenu; češ za protin bilo bi ono pravi strup, in nihče drug, kakor ona, mora potém gospejino nogo mazati in zavijati, kedar zopet oboli.

Toda gospa se ni dala pregovoriti; češ saj ni župnija daleč od tod, in gospodje v farovži bodo kmalu preobloženi z delom vsled božičnih praznikov. Ravno danes bi bil zadnji dan, da bi si še upala nadlegovati jih. Kar pa zamore človek danes storiti, naj nikdar ne odlaga na jutre. To je bilo od nekdaj njeno geslo in vselej je bilo prav.

Tako se je izgovarjala ter šla z Arabelo, ktera je že čutila do malo jej še znane gospé največje nagneuje in spoštovanje. Kuharica pa godrnja nerazumljive besede in gleda Arabelo temno po strani, češ kaj smo pa tebe nekrščenega človečeta potrebovali, ter zaloputne vrata za odhajajočima in se jezi in tuhta še ves dopoldan, kaj se je neki moralo važnega pripetiti, da hodi gospa o takim nezdravem vremenu od doma. Največ preglavice pa jej je delalo to, kaj ima sploh židinja v župniji opraviti?!

(Konec pride.)

N a l o g u.

Žadnjič poljubilo
Solnce je dobrave;
Slavca petje milo
Toži skoz goščave.

Tiho šepetajo
Srčberni valovi,
Z ujimi pa igrajo
Mraka se duhovi.

Log šumi, trepeče,
Ná-nj pa luna sije;
Z vrhom vrh šepeče
Tihe harmonije.

Srce pa poslušá
Davno znane glase,
Ponoviti skuša
Davno prošle čase.

Mirko.

Mirko pije vino.

Vino pije Mirko na Posavji,
Vino pije in kakó je pije!
Ko je bilo do nedelje prve,
On zapije tri tovore blaga.
K njemu dojde osivela majka,
Tužna sinu Mirku beseduje:
„Sine Mirko, žalostna ti majka,
„Na zlo sebi sina sem rodila,
„A na hujše zlo ga odgojila;
„Evo, Mirko, ti zapil si blago,
„Kdo sedaj bo hranil sirotice
„In daroval slepce in prosjake?
„Kdo bo krasil svete hrame božje,
„Ko potrosil toliko si blaga?
„In jaz sama, osivela majka,
„Bom nosila strgano odelo,
„Na sramoto svoji sivi glavi,
„A na večjo tebi, sine Mirko!“
Mirko sluša, ničesar ne reče,
Ali groza zreti mu je lice!
Ak' po letu o Ivanu vročem
Privlekó se na nebó oblaki,
S črno temo prekrijó višave
In vijó se v njih ogujene kače,
Groza zreti je nebó preteče,
A grozneje gledati je Mirka!
Vendar molči, ničesar ne reče,
Ker je, brate, velik greh pri Bogu,
Greh pri Bogu, pri ljudeh sramota
Protiviti majke se besedi! —
Ali Mirko dalje pije vino,
Mili Bože, in kakó je pije!
Ko je bilo do nedelje druge,
On zapije svoje bele dvore,
Bele dvore, z njimi žitno polje!
K njemu dojde mila mu sestrice,
Tužna Mirku bratu jadikuje:
„Mirko, brate mi po krvi, rodu,
„Kam so dveri, kam ti žitno polje?
„Kdo bo nočil trudne tvoje goste,
„Kdo gostil prijatelje in brate?
„A jaz sama, jedna kukavica,
„Bom na tujih prosjačila vratih,
„In se toľka po širokem svetu
„Od nemila, brate, do nedraga,
„Na sramoto staremu nam rodu,
„Na največjo tebi, Mirko brate!“ —

Da sedaj ti, brate, vidiš Mirka!
Kakor ogenj izpod slamne strehe
Plane kvisku, pak se ljuti sestri:
„Ženska glava, kje ti pamet zdrava?
„Kite zale, a možgane male!
„Mleko pije, mleka deci daje,
„Pak besedi tukaj mi o vinnu!
„Ak' junaci mi pijemo vince,
„Treba ni, da vmes brbrajo ženske!“ —
Dalje Mirko pije rujno vino,
Mili Bože, in kakó je pije!
Ko je bilo do nedelje tretje,
On zapije puško dolgocevko,
Pozlačene nože izza pasa
In zapije sabljo damaščenko.
K njemu dojde mili brat Radivoj,
Pak besedi trde mu besede:
„Mirko, brate, udrila te strela!
„Da zapil si tri tovore blaga,
„Bog t' odpusti, kakor jaz odpušćam;
„Da zapil si svoje bele dvore,
„Bele dvore, z njimi žitno polje,
„Pozabimo, da te kača vjedla!
„A zakaj zapil si dolgo puško,
„In pri puški nože pozlačene,
„Vrhu vsega sabljo damaščenko?
„Kdo sedaj se meril bode z vragom,
„Komu sekla sablja na bojišči,
„Kdo bo branil milo domovino?“ —
Mirno Mirko si pogladi brke,
Beseduje bratu Radivoju:
„Rožja sreća s tabo, mili brate!
„Da pil ti si tako božje vince,
„Ti zapil si blago, dvor in sabljo,
„A na vrh še vidrovko iz glave,
„Pak odelo, kar ga je na tebi
„S črevlji vred, ki so na nogah tvojih.
„A ne boj se, nit' ne jezi, brate!
„Dokler se mi je na plečih glava,
„Dokler giblje krepka moja desna,
„Dokler duša v mojih prsih diha,
„Še ne damo se sovragu, brate,
„Še slovanska, Bog dal, ni propala.
„A če, brate, božje pijes vince,
„Pij je, kakor je pijó junaci!
„Vsekdar Slovan ima dosti vragov,
„Nima vsekdar zlate čaše vina!“ —

Mirko.

Stari Džuldaš in njega sin Mamet.

Povest iz življenja v srednje-azijatskih pustinjah. — Ruski spisal N. N. Karazin, preložil † Fr. Jos. Remec.

(Dalje.)

X.

„Kaj dela ona?“ zagodel je Mamet ne gledajoč na očeta.
 „Špi . . . Ravnokar je zaspala . . . Ne budi je,“ zlagal se je Džuldaš. „Premetavala se je, premetavala, a sedaj je zaspala. Pojdiva proč od tukaj kam drugam, da je ne vzbudiva. Spanje ima rahlo kakor ščuka . . . Pojdiva!“

In šla sta oba. Starec naprej, mladenec za njim, če tudi nerad. Šla sta na breg, kjer je stal čoln, sedla sta vá-nj in odplula ogledovat zabojke¹.

Čas je bil že daleč za poldnevom; od peščenega visokega brega padala je senca že do pol reke. Urico še, in treba bude izvlekavati vrše in nastavljati je na nova mesta.

Delata skupaj, delata pridno in dolgočasi se jima, a ne sliši se nikak razgovor. Starček pogleda zdaj pa zdaj skrivaj na sina in se zamisli, a Mamet pogleduje srpo na očeta, kakor bi ga zdaj in zdaj hotel z nožem prebosti, kakor da on ni njegov roditelj, ampak zaklet smrtni sovražnik.

Enkrat potegne Mamet za vrvico, iz vode se pokažejo kraji vrše, a v njej je blesnola velikanska riba, kakoršne še ni videl, odkar živi. Da je bil som, to pač ni bilo nič nenavadnega, ali ta je bil dolg skoro poltretji aršin (ruski vatel = 0,7112 m).

Krepka vrvica se je napela kot struna, čoln se je nakrenol in malo da ne zajel vode. Džuldaš poprime vršo od spodaj z mačkom, in jela sta jo vleči iz vode, no som bije in se premetava kakor besen, vrša tršči in se lomi na dvoje . . .

„Čakaj,“ mislil si je Mamet ter dejal vrvico pod koleno in mahnol z veslom. Hotel je po glavi udariti to rečno čudovišče, a izpolznolo mu je in vrvica mu uide izpod noge.

„Drži, drži! Da kje držati! Že je izginola!“

Zobčasta brazda se je vlekla po vodi, odlomki raztrgane vrše so priplavali tu pa tam na površje, a ribe ni videl nihče več.

Tú se je Mamet raztogotil. Ni se razsrdil samo zaradi neuspešnosti, kaj takega se je večkrat dogodilo, ampak ponudil se mu je slučaj izliti svojo jezo. Spravil se je nad očeta in jel zmerjati ga.

¹ Koli zabiti v vodo, na ktere se privežavajo vrše.

Ali je bilo potém krepkega mladenča sram, ali mu je bilo žal, odmaknol se je dalje od očeta, obrnol se proč in zrl po vodi, a Džuldaš je vstal in mu jel govoriti.

„Golob! a golob! poslušaj, kaj ti bodem povedal; poslušaj me, moj dragi, če tudi nekaj čudnega, ali od same besede še ne nastane ničesar. Povedati ti hočem priliko, a ti, sinče, poslušaj me, čuješ!“

In starček se primakne bliže k sinu, gleda ga uporno in pričakuje odgovora.

Trnasti divjak molči. Od onega kamenja, ki molí na sipini némo proti nebu, dobil bi prej odgovor, kakor od tega trdoglavca.

Molčita oba; čoln je zaneslo počasi na sipino, ribe, ki leže na dnu čolna, premetujejo se in zevajo. Povodnji kosi požvižgavajo in letajo ob kraji.

„Jaz sem hotel samo nekaj omeniti,“ prične zopet Džuldaš in zakašlja.

Zopet je nastopilo molčanje, a sedaj ne na dolgo.

„Jaz sem hotel samo nekaj omeniti,“ ponovi starec. „Poglej tó-le ribo, ki nama je ravnokar ušla. Riba rés, da je neumna, če je tudi velika, no vse jedno, kdo se dá rad ujeti, da ga potém ubijejo? Glej, tudi ona, dasiravno je riba, mislila si je to in ušla. Z Bogom tedaj!“

Mamet je pogledal po strani na pripovedovalca.

„K čemu pa ti to primerjaš?“

In to je vprašal on tako, da je očetu jezik zastal in mu je grlo zaprlo.

„Glejte si ga, kako sumničen je on sedaj postal,“ šinolo je Džuldašu po glavi, no vse jedno, on je zbral svoje misli, premislil vse dobro, kako bode izpeljal in nadaljeval svojo priliko.

„Ta som nama je siloma ušel, z bojem; on ni odpuščen po najinej dobrej volji, no in sedaj se nama on roga ter se svojim tovarišem, drugim ribam baha rekóč: Bila sta dva ribiča, in kaka ribiča, v vsem našem kraji največja junaka. Dva taka ribiča, pripoveduje jim, prišla sta ná-me, a jaz sem oba premagal, strgal sem jima vršo in ušel! Sedaj se zopet lepo svobodno z vami sprehajam, a v vršo ne pojdem drugikrat več, nisem več tako neumen. — No, vidiš, tako je! Sedaj se je sam izučil! Tako, vidiš . . . In to je resnično takó. Allah je umnejši od naju dveh; on, vidiš, stvaril je vsako stvar za svoje mesto: ptice za svoje, zveri, vidiš, nekaj za stepe, nekaj za močvirje, nekaj za gozde, nekaj za pečevje, nekaj za podzemljo, — ribe sevéda za vodo, ker jim brez vode ni živeti. No, in glej, kar se tiče človeka, je ravno tako. Vsakega za svoj kraj! Nama, vidiš, je tukaj na otoku čudesno dobro, ne želiva si boljšega, a Osman-Ogli onkraj puščav živi v mestu. Saj poznaš Osmana-Oglija, onega, ki je v prošlem letu prišel do naju? No,

in glej, temu Osmanku bi tukaj ne bilo živeti, tú bi mu bilo slabo . . .
Dà kaj „slabo“ — smrt in ničesar drugega.“

Mamet molči in posluša pazno očeta. Na uštnah se mu je na mig pokazal smeh, ki je bil bolj podoben šakaljemu režanju, nego veselemu nasmehljaju. Stari Džuldaš si je vzel pogum ter nadaljeval in nadaljeval priliko.

„Jaz mislim,“ dejal je, „če bi bila midva tega soma z lepa izpustila, če bi mu bila rekla: No ribica božja, midva imava tudi brez tebe vsega dovolj! Ujela si se v vršo, bila si popolnoma v najinih rokah, a midva te izpustiva; hodi, kamor ti drago. — Tedaj bi bil ta som sevêda ravno tako ušel, kakor sedaj, a ne rogal bi se nama in ne delal norca, temveč on bi drugim ribam pripovedoval: Vidite, to so dobri ljudje! lahko bi bili storili z menój, kar so hoteli, ker sem bil popolnoma v njihovej oblasti, a pustili so me na svobodo z lepa, ne storivši mi nič žalega, hvala jim . . . Vidiš tako.“

„Tako!“ dejal je Mamet.

Starček se je razveselil, srce mu je jelo radostno biti . . . Pri-
maknuol se je bliže k sinu in ga laskavo potrepal po kolenu.

„Sedaj poslušaj, golobček, kaj ti bom povedal. Vidiš, če midva . . .“

„Ne, sedaj, starec, poslušaj rajši ti mojo priliko!“ pristrigel mu je Mamet besedo in se po šakalje zarežal. „Ti si mi jako dolg uvod naredil, a jaz ti bodem povedal na ravnost. Moja prilika ni tako zvita kakor tvoja in bo tudi kračja.“

„Kaj pa imaš takega! Govori, golobček, govori . . . Jaz sem govoril, ti si poslušal; sedaj bodeš govoril ti, poslušal bom jaz . . . No kaj mi bodeš povedal, dragi moj?“

„Jaz ti bodem povedal samo tó-le: Če nama tvoja riba uide, bodi si po kakej sili, bodi si po zvijači ali po najinej dobrej volji, tedaj niti jaz niti ti nijedne urice več na svetu ne bodeva živela . . . Tako, to si dobro zapomni.“

Džuldašu je bilo, kakor bi ga bil kdo z gorjačo udrihnuol po glavi. Videl je, da ni ne samo svojega namena dosegel, ampak na zadnje še vse pokvaril. Sedaj se je jel izvijati in izgovarjati.

„Eh, kaj si si izmislil! Kako ti je pa to prišlo v glavo! Jaz še nje niti v mislih nisem imel . . . Jaz sem menil vse drugo, a on, glej, kaj je primerjal.“

„Dobro!“ odrezal se je Mamet. „Vzemi vesla in veslaj k bregu. Eh, kam je naju zaneslo s tvojo priliko.“

XI.

Mnogo je bilo truda staremu Džuldašu, da je popravil, kar je pokvaril s svojo priliko. Mnogo je bilo treba časa, da je zopet zaspalo bdeče sumničenje sinovo. Dnevi so minevali po svojej vrsti, a zdravje Katarinino je vedno ugašalo in pojemalo.

Tudi samega Džuldaša poprijelo se je večkrat bridko preudarjanje. Žal mu je bilo sina, žal mu je bilo nje. Ta prosi jokaje in vzdihujē; srce starega, zarujavelega renegata pa ščemi, če začne ona govoriti, in vzbujajo se mu stari spomini. Vzdrnila se mu je vest, dremajoča toliko let. . . . A sin, ta njegova kri, on mu je bliže od nje . . .

Po noči ne more Džuldaš spati. Črne misli se mu gnetejo ena za drugo; vsak večer si dela nove sklepe, a vsako jutro, ko pogleda na sina, odstopajo ti osodepolni sklepi drugim pomislekom. Dan še tako nekako mineva z delom in opravi, a po noči pričinja se z nova neznošno stanje njegovo.

Stari Džuldaš se je jel bati teh nočij; po dnevu je skušal, da se kje naspī. Enkrat se je vsedel starček ves utrujen od težkega dela na segreti pesek, na sipino, kaki dve vrsti od kočē; vsedel se je in zaspal, ne da bi bil sam to zapazil.

Pekoče solnce je pregrelo stare kosti, tihi plesk rečnih valov ga je zazibal v trden sen. Starec spi, kakor izvržen utopljenec, raztegnen na sipini ter ne sliši in ne čuje v krepkem snu, kaj se godi v zraku, kaj se iz puščave z onega brega vali.

Na onej strani je nebo pobagrovelo, prevleklo se z meglo . . . Tukaj je tiho, suha bilka ne zašumi in niti eden siv lasček na starej glavi ne gane se z mesta, a tam so zažareli visoki barhani, droben pesek se je dvignol kot stena in zakriva daljavo. Reka je kakor zamrla in drobni valčki so izginoli popolnoma. Toda to brezkončno vodno prostranišče je živo, premika se lahko, kakor bi je kaka nevidna moč gonila od zdalej naprej.

Zemlja se je stresla enkrat, stresla dvakrat, od vzhoda solnčnega proti zapadu razprostira se podzemni udar . . . Motni val se je zagnal Džuldašu prav do nog, a ta spi in ne sliši ničesar.

Cela truma preplašenih ptic se je vzdignola krikom iz zelenega, nabrežnega grmovja; za prvimi gredami v puščavi zalajali so šakali. Divji prasec je zakrutil mogočno, hotel iti na prostor, no zapazil je nekaj strašnega in pobral jo nazaj, težko stopaje in jedva noge iz ilaste, mehke zemlje privzdigujoč.

Visok, visok peščeni smrk se je zavrtil prav nad brežnim krajem, pregenol se nad vodo in ravsul, no na njegovem mestu izvil se je

zopet drug. Zrak je potemnel in solnce je s svojim motnim, rumenkastim oblom jedva, jedva prodiralo.

Veter je popihal tudi na to stran; beli, penasti grebeni so jeli begati po reki; daleč okrog se je zazibalo rastlinstvo.

Suh vihar se je pridrvil tudi na to mesto, kjer je spaval stari Džuldaš. No ta še vedno spi, ne sliši.

In to ni bil spanec, ki ga je tako premagal, ne, to je bila prav za prav smrt, ki je našla človeka potrebnega in ga je preselila na oni svet, no peljala ga je, ne naprej v novo življenje, ampak nazaj v staro, davno preživelo, davno pozabljeno žitje.

Stari Džuldaš spi in se v snu smehlja . . . On vidi: Ob vodi na položnem bregu, zarastinem s kodrastimi vrbami, mladimi višnjami, srebernatim dišečim topolom, razprostira se kozačja stanica¹. Skozi zeleno drevje vidijo se slamnate strehe, vse črne, s kosmatimi čapljiinimi gnezdi; sivi dim se vali v kolobarjih iz svetlo pobeljenih, iz protja spletenih dimnikov, solnce igra prijazno po belih stenah glinastih kočic in lesketa mavrično po malih okencih ter meče dolge sive sence čez prašne ulice; iz hramov diši po pečenem kruhu, po osoljenih ribah, po degtu (Birkentheer) od volovjih vozov, ki stojé za okolico. A po stanici razlega se govor, smeh, pesni, klicanja; krave mukajo, pričakujóč napoja in klaje, koze meketajo, ovce blekečejo, žrebec razgeče mogočno, ponosno stopajóč pred svojo konjsko čredo.

Zdaj vidi, kako so prignali na večer domú kozačjo čredo . . . Ženske, cele trope otrok, valé se naproti, da izberó vsak svoje živiníce, a starci bradači v dolgih halatih, s svetinjami in redi sv. Jurja, sedé po kladah okoli občinske hiše, trkajo s kozarci in se resno razgovarjajo.

„Glej, tú je prišla naša kobila,“ misli si Džuldaš . . .

On sam je bos, majhen, glavo ima belo ko kipeče pene, lice rudeče, očesci bistri . . . Prijel je kobilo za grivo in se skobacal na njo . . . „Evo ti, mamica, vse sem ti dognal do vrat, samo enega ne morem najti. Da bi te kuga!“

Mimo očeta podirjal je v skok; ta pije s tovariši žganje in mu prikima: „Ej, dečko boš, Senka, dečko, kakor tvoj ded, ej, ej, kak junak?“

„Da, kakor ded,“ nasmehol se je drug bradač, „samo da bi po dedovsko tudi ne končal.“

„A ti, govori dobro o pokojnikih, ne slabo,“ potegnil se je oče za dedovo čast. „Tudi tvojemu roditelju so kot uporniku na kazanskem trgu hrbet z biči česali.“

¹ Tako se nazivljejo naseljenja donskih kozakov.

„Počasi, počasi, urednička (podčastnik pri kozakih), kaj si bodeta s svojimi starimi kljuvala oči,“ segel jima je tretji možak v govor; „povejta rajši, bratca moja, kaj je atamanov namestnik esaulu (kozaški stotnik) Borodinu povedal.“

„Rekel je, da bodo na jesen nabirali ednajst stotnij . . . Čuje se, da so Buhejevci zopet nezadovoljni.“

„Pod Hivo naj bi šli, pod Hivo, a se ne potikali tukaj po mejah.“

„Pod Hivo bi se lepo spekli! Pravijo, da so naši z Bekovičem prišli še do Pugača, no potem so se vrnoli . . . Senka! hočeš vodke? Na pij, dečko!“

In Senka skoči s kobile kot vrtalka. „Daj, očka, daj!“

Izpil je in ne izpremenil obraza.

„Vidite, to vam je junak! Sedaj pa goni k mamicu in reci, naj pripravi večerjo . . .“

Stari Džuldaš spi, spi kakor tedaj, ko so ga še klicali za „Senko“, naigravši se z drugimi otroki od jutra do večera, na dišečem senu, odet z očetovim kožuhom.

In vidi se mu v sanjah mesto veliko, stolično. Njihova stotnija ima stražo v tem mestu. Oče siv ko skala odpravlja svojega sina v stoječi polk, priporoča mu posebno, naj varuje svoje dobro, roditeljski blagoslov, to je: konja, mondurno obleko, orožje . . . Priporoča mu, naj vse v lepem stanu zopet privede domú, poleg tega pa še naj sam kaj pridobi.

A v mestu zdi se Senki kakor v raji, dà še lepše, kakor v raji. Tú imaš vsega dovolj; tú je godba, krème, zabave, plesi, lepa dekleta, ne umazana in nesnažna kakor njihove kozačke. In za vsako teh rečij treba samo denarja. A kaj je denar v mestu?! Voda! Steče ti precej skozi prste. Tam se je našla dušica, tam zopet druga . . . „No, krasen kavalir, pogostite me!“ — „Z največjim veseljem! radovoljno!“

Domú v stanico poslal je v pismu svoj „portrét“; brke ima navihane in napravljen je v najboljšo uniformo. On piše: Pri samem dvornem generalu sem na ordonanci, a denarja, dragi roditelji, pošljite nemudoma.

Živel je veselo od dne do dne; kaj je slabo, kaj dobro, zmedlo se mu je v glavi. Tako je preživel in doslužil določena službena leta.

(Dalje pride.)

Trioleti.

III.

Ti greš — pogleda zadnjega ni zá-me,
 Da bi razjasnil srce mi temné;
 Na drugem tvoje zdaj visi okó —
 Ti greš — pogleda zadnjega ni zá-me!
 Glej, kar trpljenja meni je biló,
 Zdaj z nova huje vračati se jame —
 Ti greš — pogleda zadnjega ni zá-me,
 Da bi razjasnil srce mi temné!

Naj ti med svetom širnim sreče tvoje
 Od mene žal beseda ne kali;
 Podoba tožna moja ne kazi
 Naj ti med svetom širnim sreče tvoje.
 Le stene zrô solzé naj teh očij,
 Samé naj bodo priče tuge moje —
 Naj ti med svetom širnim sreče tvoje
 Od mene žal beseda ne kali.

IV.

Tja v daljo pesen žalna moja nosi
 Vošil ti zlatih mojega srcá;
 Pozdravov sto iz prsij tesnih dna
 Tja v daljo pesen žalna moja nosi.
 Kar svet sladkosti, veselje imá,
 Naj vse na pot življenje tebi trosi —
 Tja v dalje pesen žalna moja nosi
 Vošil ti zlatih mojega srcá.

Kot jasno v vodi se nebó odseva,
 Odseva v srci mojem tvoj obraz;
 Iz njega ves ljubezni sladke čas
 Kot jasno v vodi se nebó odseva.
 Dasi zbežal sanj mladih divni kras
 In le nemir mi v srca dna odmeva —
 Kot jasno v vodi se nebó odseva,
 Odseva v srci mojem tvoj obraz!

J. Kastanjevec.

Národne pripovedke.

Priobčuje *Mat. Valjarec.*

62. Stari pes¹.

(Sv. Miklavž na Štajerskem.)

En gospodar je meo enega starega psa, kerí že je gluh bio no že je ne skoro mogo lajati več, te pa si je tisti gospodar doneso mladega psa pa je reko, da bode starega šintari do, gda bode mladi odraso. Stari pes je to čuo no je žalosten odišo po sveti. Najprle je prišo do enega vuka. Vuk ga je pito: zakaj je tak žalosten, a on je reko: kak ne bi žalosten bio? tak dugo sem pri enem gospodari služio, zaj da že več ne mrem lajati, je reko, da bode me šintari do. A vuk mu reče: nič se ne boj, jas bom tebi že napravio, kaj bode te tvoj gospodar rad meo. Jaz bom prišo gnes večer ta, gde tvoj gospodar ma svinje. Da bom si jaz že hlev odpro, ti začni jako lajati, tvoj gospodar bode že prišo gledat, kaj je to, a jaz pa bom na tvojo lajanje odbežo v šumo, te bode že tvoj gospodar tebe rad meo, da se te bodo vuki bojali. Oneja sta resen tak napravila ino gospodar je pa rad starega psa meo. Drugi den je pa vuk prišo k tistomi psovi pa mu je reko: jas sem tebi poštenje pri tvojem gospodari spravio, ti meni tudi moreš nekaj zato včiniti dobrega. Zütra večer bom jaz pa prišo po eno gosko, ali ti moreš te tiho bití, kaj jaz ne bi tam glave zgübo. Drugi večer pride vuk pa se potegne ta notri gde so goske spale. Goske so začele kričati a pes lajati. Vuk je ne včasi mogo vün priti, pa je prišo gospodar no ga živo namlatio, al mu je itak vujšo. Gda sta se pa drugoč tisti vuk pa pes zišla, je vuk reko psovi: ti si meni za mojo prijateljstvo neprijateljstvo skazo, zato boma mija dva boj mela; ti si vzemi koga si hočeš na pomoč, jaz pa tudi nam (ne bom) sam prišo. Gda je že prišo tisti den boja, spravio se je pes žalostno na pot. Gda je tak žalosten šo, zišo se je z mačkom. Maček ga pita: kaj si ti tak žalosten? Ja, kak ne bi žalosten bio, kajti morem iti v boj, no znam, da me tam zadnja vüra čaka. A maček reče: jaz idem s tobom. Pes: ja, hodi, če hočeš. Zdaj sta oba šla pa sta prišla do enega recaka. On tudi pita psa, zakaj je tak žalosten. Njemi tudi tak pove, kak je prle mački. On reče, da ide ž jim. Pes: no dobro, bar bode nas več. Te pa so šli vsi vküp dalje pa so prišli do enega gosaka. On je tudi šo ž jimi. Te pa so tak ti štirje šli na bojno mesto. Vuk pa si je vzeo sobom medveda. Da so

¹ Prim. sličnico: „Bat med psom Belinom i vukom“, v *Nár. prip.* 1858, str. 269.

pesji prijatelji prišli, je že vuk čako v enem kūpi listja a medved na drevi. Medved je že od daleč vidio pesjo vojsko pa je vuki pravio: ja, na de dobro, tam idejo štirje: eden gospod idejo naj napre pa majo sablo — to je maček — a za jim tūdi nekši, kaj sploh trompeta, a za jim pa pes, naj od zaja pa nekši čūden soldat pa sploh pravi: šest šest šest — še jih ide od zaja. Da so prišli ta, so ne medveda vidli, ki je na drevi bio, a vuki je eno vūho vūn z listja gledalo. Maček je mislo, da je to kakšna pečenka za jegga pa vje falaček vūha vuki. Vuk se prestraši pa skoči vūn a maček pa se straši vuka no odbeži na drevo, gde je medved bio. Medved pa je mislo: zaj je vuka, zaj še hoče mene zaklati, pa je opo dol no se ne mogo včasi stanoti. Tak so se vsi soldaki raztepli no tak je bilo totemi boji konec.

63. Otic sinu držau zlatu zdelu a mati ručnik.¹

(Cargovec blizu Vidovca.)

Tak je jedin put jan kralj imiu tri sine pak im je jedin put rekiu, da naj pajziju, kaj budu v noči senjāli. Dva stariši su se držali za spa-metne, a naj mlajšega su držali za bedastoga. Onda su senjali pak su v jutri ocu povedali, kaj su senjāli. Oni dva stariši su lagali, jerbo nisu nikaj senjali, a mlajši je istinu povedau i ovak je senjau: da si ti, otic, meni zlatu zdelu držau, kaj sam se ja hmivau, a mati zlati ručnik. Onda se je otic rasrdiu pak ga je pretirau, a ovi dva stariši su rekli, da su senjali: da si ti, otic, imiu pune hambare žita. A ocu je tu drago bilo pak je nje lepo gostiu, a on, koga su za bedastoga držāli, morau je odijti po svetu. Onda dojde do jedne coprnice pa ju je prosiu, jeli bi ona njemu mogla službu dati, a on nije znau, ka je ona coprnica. Ona mu je rekla, da naj ostane pri nji, da ga bu zela v službu. Onda on ostane pri nji pak je ovce pasiu. Onda on tak je pasiu navek dobro, da ga je coprnica jako rada imela. Dogodilo se je jen put, da je on pasiu, pak dojdu k njemu tri vile, a on je imiu jednu žveglu pak je vu nju lepo igrau, a one su plesale tak dugo, dok je jena dole opala, a on skočiu k nji pak ji je glavu odrezau. Onda je došiu dimu večer pak je hitiu tu glavu v zapeček, a ona je to čula, da je on hitiu pak ga je pitala: kaj si donesiu, sinko? Nikaj drugo nek jen komad gube. Ona mu veli: dobro dobro, i to je potrebno pri hiži. Onda je išiu drugi dien na pašu, pa se pak igra. Onda dojdu ove druge dve vile pak plešeju pak je jena opala, pak on skoči k nji pak ji odreže glavu pak dojde večer dimu pak donese tu glavu pak ju hiti v zapeček pak ga ona pita: kaj si donesiu, sinko? A on veli: nikaj drugo nek falat

¹ Prim. Nár. prip. str. 54: „Deček vile z igranjem nadladal“.

onoga kamena, na kaj se kreše. Onda ona veli: dobro dobro, i to je potrebno pri hiži. Onda ide trejtji dien na pašu pak igra. Opet dojde ona njena vila pak je počela plesati tak dugo, dok je dole opala, pak on skoči k nji pak ji odreže glavu pak dojde večer dimu pak hiti glavu v zapeček pak ga je coprnica pitala: kaj si donesiu, sinko? On veli: nikaj drugo nek jedin falat oceli, s kem bumó kresali. Ona veli: dobro dobro, i to je potrebno pri hiži.

Onda je jen put došla zapoved coprnici, da je morala prek sveta iti, onda je rekla ovomu dečku, da on naj pajzi doma, da ona nekam ide, i dala mu je ključce od jedinajst hiž a od dvanajste mu nije štela dati. Onda da je ona već dauko odušla, odpre on sih jedinajst hiž. Onda si je misliu, kak bi to bilo, da on ne bi smeu ijti vu dvanajstu hižu. Onda on proba odpréti i odprl je a nutri je biu jedin zlati konj veliki i jedin pes zlati i jedin kokot i puno bisag zlata. Onda njemu pregovori konj, veli: zemi ti sobom one tri glave i na me sedi i psa zemi sobom i kokota. On to zeme, glave i psa i kokota i bisage zlata pak si sede na konja pak jaše. A coprnica je čula, da se on giblje na put ze sem zlatom pak beži za njim i kad je već bila blizu njega, onda veli zlati konj: hiti prvu glavu pak reči: truje i kupinje za menom, čisto pred menom. To je zato rekiu, kaj je onda teže ova za njim išla, drugač bi ga bila vmorila, da bi ga bila dostigla. Onda ga pak već počela dostigavati, onda pak veli konj: hiti drugu glavu pa reči: voda za menom, čisto pred menom. On je hitiu, voda je za njim išla a čisto pred njim. Onda ga je pak već počela dostigavati pak veli konj: hiti trejtju glavu pak reči: ogin za menom, čisto pred menom. Onda se je sa coprnica zmučila pak je kričala: stoj stoj, sinko, nikaj ti nečem. Onda veli konj: stani. Onda je stau, a coprnica mu nije nikaj već mogla jer je bila zmučena pak mu veli: ideš ti ideš s tim lepim blagom. Tam ti jednoga kralja kči ide za muž, pak je jedna graba skopana pak koj god čez onu jamu skoči, njegva bu kči kraljeva, ali ti moraš toga konja i psa i kokota preobleči vu drugu kožu, kaj ne budu vidli. Tam ti je dale jedin verknjeni konj pak onoga sleči pak ovoga obleči; tam ti je jedin verknjeni pes pak njega sleči pak ovoga obleči, tam ti je dale jedin verknjen kokot pak onoga sleči pak ovoga obleči. I tak je on se napraviu.

Onda dojde tam, de se je kraljeva kči ženila pak su skakali prek čez njamu, a koj je god skočiu, on je saki v jamu opau. Onda je on prosiu, jeli bi on slobodno skočiu? Onda mu oni veliju: kaj bi ti skočiu s svojim mršavim, da nemremo svojimi lepimi. Onda je on skočiu još jan put tak dauku. Onda su mu rekli, naj još jen put skoči. Onda je tak skočiu, da se je konju zlato pod piškom zasvetilo. Onda su oni mislili, da je on ogin pod pišik del, pak su i oni devali, onda su pak

još bole opadali. Onda su vidli, da mora več njegova biti. Onda su išli te dva mladenci skup spat, a on je prosiu drugu hižu, gde budu njegove stvari. A on je deu izmed sebe i mladenke na postelji sablju, jerbo je to njegova sestra bila, on je nju poznau, oca i mater, ali oni su ni njega poznali. Onda je rekiu mladenki, da naj bu ona tak čista od njega kak i od ove sablje. Onda su se v jutro stali, a on je su svoju živinu slekiu: konja i psa i kokota i bisage, i tak se je se světilo, kak da bi svěča goréla. Mati je naj predi išla glet, onda je vidla, kak je to čuda zlata pak je išla ocu povedat. Onda su oni rekli, da to mora nekakov cesarski sin biti, da je tak bogat. Onda su prepravili zdelu zlatu i ručnik. Onda je on došiu, otic pak je zeu zlatu zdelu a mati ručnik zlati pak su mu to držali. Onda se je hmiu pak je rekiu: vidiš, ti otic i ti mati, da se je moja senja spunila, kaj sam ja senjau, da buš mi ti držau zlatu zdelu a mati zlati ručnik, a moji brati su lagali, su rekli, da buš ti imeu hambare pune žita i najže pa gde su ti sad? Onda veli otic: pravo je, pak je dau ove dva stariše brate, koji su se spametni držali, med četiri ždrebece rastrgnuti.

64. Putnik Ferko.¹

(Sv. Ilija pod Varaždinom.)

Tak je bil jeden putnik, komu je bilo ime Ferko pak je došel do jednoga sela. Tam je štel vodu piti pak nije bilo nigdi zdenca, neg mu je jeden človek povedal, da naj ide vu on grad, kaj je vu onem selu bil, pak da je tam vu onom gradu jedna stára baba, koja sedi sredi stola a ober nje visiju tri pomaranče i da naj nje odreže i odnese, da mu bude onda žeja prešla; ali do nje ne bu drugač došel, nek si naj zeme sobom sedem mekljih i sedem hlebov kruha, pak da predi, nek do nje dojde, mora prek sedem šteng prejti, a da do prve dojde, da naj z meklum zmete i da naj jeden hleb kruha nareže pak naj med pse i mačke razdeli i tak da dojde do druge i trejte i da dojde do sedme, onda mu se vrata odpreju i on dojde v hižu, a baba mu veli: kaj bi ti rad? pak zove mačke i pse, da bi ga razdrapali a štengam, da bi se porušile; ali psi i mački su rekli, da bi nju predi razdrapali nek njega, kajti već sedem let nismo tak dobro jeli kak denes, a štenge su rekle, da nisu već sedem let tak zmetene bile kak su vezda. Nu on odreže pomaranče pak odide. Na putu je štel znati, kaj je vu ti pomarančah pak razreže jednu pa je na jeden put ž nje jena lepa devojka zletela, ali mu je rekla, da naj ji brzo dá jesti i piti i lepu opravu, drugač bu taki vmrla. Ali on ni imel pak je ona vmrla. On je štel

¹ Prim. Nár. prip. str. 212: „Devojka postala iz pomaranče“.

znati, kaj je vu drugi i ž nje skoči jedna lepa devojka. Ali trejtu ne štel rezrezati, neg ju je spravil pak da je došel do jedne oštarije, tam je on zafremal jenu lepu opravu i dobro jesti i piti pak rezreže tu trejtu pomaranču pak ž nje zleti jena lepa devojka. On ji brzo obleče tu opravu i dá ji dobro jesti i piti. Za kratko vreme je moral dale iti na put pak reče oštarjašu, da ju naj dobro čuva i da ju naj ne pusti van na zrak, kajti je lepa bela bila, da ne bi od sunca počrnela. Ali ona je silila, da ju naj van pusti. On ju dugo ne štel pustiti, ali ju pustil, kajti je rekla, da ide vu sence pod hrast sedet, de je lepi hlad. Ali ona neje ostala pod hrastom neg je na hrast zašla pak je med granje sela, a pod tem hrastom je bil zdenec, k tomu zdencu je došla jena ciganica po vodu pak ju vidi vu vodi vu zdencu pak se ogleda na hrast i veli ji, da naj ide dol, da ji bu nekaj povedala. Ona ju zmami dol i veli, da ji bu v glavi iskala. Ali na jen put ji zapiči vu glavu jenu gumbašnicu. Kak je ona to včínila, taki je ona postala senica i odletela je, a ciganica pak svu kčer lepo obleče pak ju dopela k oštarjašu i dene ju v postelju spat. Gda je došel Ferko nazad i najde v posteli svoju devojku, ali v jutro je stopram zgledal, da je črna. Onda ide špotat oštarjaša, zakaj ju je van pustil, da je počrnela. Ali ona senica je hodila vsaki večer popevat na oblok: spi moj dragi spi pak s ciganicom leži. Ali to je čul oštarjaš pak je povedal Ferku i Ferko ga je prosil, da naj vloví tu senicu. Gda je senica došla popevat, on ju vloví pak ju v krletku dene; ciganica pak se je pustila, da je betežna, ali da bi ozdravela, da bi ji onu senicu spekli, da bi ju pojela. Ali oni su ji drugu senicu spekli pak ji daju. Ali ona je rekla, da ova neje prava koju sem ja rekla. Ferko je znal, da to mora nekaj biti, pak ji ni štel to včíniti, neg je hodil tu senicu gladít pak je na glavi nekaj zapetal, a to spukne i to je bila gumbašnica. Kak je on to spuknul, taki je senica postala lepa devojka, ali kvar, da je taki vmrla. Ferko je zapital ciganicu: kaj je takov človek vreden, koj tak lepo stvojenje funda. A ciganica veli, da neje drugo vreden neg da bi ga na konjski rep privezal pak vu svet spustil, da ga konj restrga. Itak je včínil s ciganicom.

65. Sudnice.

(Varaždin.)

Tak je bil jeden muž i žena pak su imeli jednoga sina. Ovomu su sudnice obsudile, da ga budu obesili, dok bude dvanajst let star. Kad je već deset let star bil, onda mu je otec rekel: sinko, ti budeš po svetu išel, nego se ne smiš z nikem družiti. Ov se spremi na put i došel je već dobro daleko. Onda ga je jeden zval: Martin! Ov se

ogledne pak vidi jednoga bogca; ov mu je rekel: čekaj, ja idem s tobom, a to je bil njegov čuvar angel. Martin mu je rekel: ja se ne smim z nikakvim lopovom družiti. Onda ga bogec pita: kam ideš ti? Martin mu reče: ja idem po svetu. Bogec veli: i ja idem po svetu. Tak su išli skup i došli su do jednoga grada. Tam ih je jeden gospon pital: kakvi ste meštri? bogec veli: mi smo malari. Onda je gospon da gori pozvati pak im veli, ako mu napravijo takvoga kipa, kakvoga je on senjal. Bogec je napravil baš onakvoga kipa, za kakvoga je senjal. Gospon im je dal tri sto forinti. Tak je došel dan, dok je ovomu dvanaajsto leto došlo. Bogec ga odpela v cirkvu i rekel mu je: ti samo moli Boga. Nu Martin je zaspal, pak je angel došel te ga je zbudil. Onda je Martin molil. Na jeden put doneseju tri copernice galge i njegov angel je mesto njega pretrpel. Kad su se zišli, veli angel Martinu: jel ti mene poznaš? Martin mu veli: je, ti si siromak kak i ja. Onda mu ov veli: ja sem tvoj angel čuvar, da mene nè, tebe bi vezda obesili bili. Onda je Martin dimu došel i doma je 'se pripovedal, kak mu je bilo.

Bakterije in njih znamenitost v našem gospodarstvu.

Spisal *H. Schreiner.*

(Konoc.)

Prvno pravilo so in bodo sevèda vselej branilne naredbe, obstoječe v tem, da pokončujemo bakterije v njih zalogah in jim branimo vhod v život. Poiščimo torej gnezdišča sovražnikova in lotimo se ga najprej tam; naše orodje pa je voda in vzduh: oplakajmo kloake, grebenične jame itd.; osušajmo stoječe vode, močvirja in tomune; očiščajmo tla in ostenje, perimo si često perilo in preoblačimo si obleko itd.; vzlasti pa skrbimo, da se vzduh v naših staniščih vselej obnavlja; s starim zrakom odplava mnogo bakterij in novi dovaja obilnega kisika, ki ni bakterijam posebno po godu.

Osobito pazljivi imamo biti, da se ne prikradejo bakterije v život; v tem oziru nam se je varovati skazenega živeža, vzlasti opasno je uživanje nepresnega mesa, klobas itd. Z velikim uspehom je obrnol sedanje ranocelstvo svojo pazljivost na odvracanje bakterij od živih ran: gnojenje ran, ki se malo ne brez izjeme na živih ranah začne, ni nič drugega, nego po takih mičkenih bitjih pouzročèn vrvež; pa blagor tebi, če se ti nič hujšega ne zgodi — rana te boli, ne mara ima tudi tvoje vonjalo malo sitnosti prebiti, toda napósled, kedar je ugnida dozorjena,

izteče gnoj in lana zaceli. Včasih pa se naselijo hujše bakterije, kojih delovanje ne ostaje omejeno na okrožje ranino, temveč one udirajo tudi v kri; v krvi so vzrok strašnej raztvorbi, septikajmiji, strahu vsakega ranocelnika. „Bakterije odvracati od ran,“ pravi Thümen, „ima biti geslo vsakega ranocelstva, in baš v tem oziru more najnovejša doba velike napredke zabeležiti. Protignilni povoj s karbolovo kislino, z jodoformom ali s kakim drugim primesom, je dandanes povsod uveden, in sme se reči, da se je z njim — vzlasti v vojnah — mnogo tisoč ranjenikom otelo življenje, ki bi je bile sicer potuhnene cepljivke neusmiljeno pogubile.“

Sem spadajo na dalje ona sredstva, ki skušajo neposredno bakterijam priti do živega in katerim v obče razkužila pravijo. V tem oziru je še naše znanje jako nedostavno. Znamenita je odpornost trosja proti močnim strupom; tako na pr. precej krepke raztopine žvepleno - kislega bakra ne pokončujejo kaljivosti trosja senene bakterije, če prav se ta tekočina uspešno proti glivam snetljivkam uporablja. Težavnost zaslediti zanesljivih razkužil je tem večja, kajti za njih uporabnost ni dovolj, da se vé, da to ali ono razkužilo v reagenskeji sklenici bakterije izvestno pokončuje, temveč vprašanje je, kako priti do živega bakterijam držecim se po stenah, po obleki, po pohištvu, plavajočim po vzduhu itd.

Dandanes se priporoča sicer cela vrsta takih sredstev; toda množina takozvanih „zanesljivih razkužil“ prav nič ne velja, kajti mnogo jih sicer zatira vonj, ki je najnavadnejši spremljevalec bakterijskega delovanja, ne da bi njihovemu življenju bila v zlo. Taka sredstva so tedaj razvonjila, ne pa razkužila, kar sicer nevedčak tem laže zamenja, kajti on krivo misli, da „cessante effectu cessat causa“.

Pogledimo še nekoliko takošnih sredstev! Prostemu ljudstvu menda najbolj znana in precej izdatna, ob enem pa tudi najcenejša sta galun in železna galica. Prav lahko si prirediš ozon, če namreč v zaprtem prostoru trpentinovo olje razpršaš. Kar smo zgoraj povedali o kisikovem delovanju na bakterije, velja še bolj o njem, ki ni nič drugega, nego aktiven kisik. O razkužnej vrednosti nekterih sredstev so mnenja jako različna. Celó o karbolovej kislini, ki je še menda sedaj kot razkužilo največ v uporabi (zdravniki in njih pomagači si umivajo z izredčenim karbolom roke pred ranocelskimi operacijami, gobe in ranocelsko orodje se shranjuje v karbolu itd.), niso mnenja soglasna; dočim jo nekteri za pravi dar nebeški razglašajo, štejejo jo drugi v vrsto razvonjil. Poleg karbolove kisline hvalijo drugi salicilovo kislino, timol, naftalin, klorocinkove raztopine, jodoform in sublimat. V razkuženje perila, obleke, pohištvu, obvez itd. prekajali so poprej imenovane reči s klorom ali z žvepleno sokislino; novejši poskusi pa so skazali, da ne zadostuje taka prekaja; zatorej se sedaj v to svrhu posebno toplota

priporoča. Po poskusih v zdravstvenem uradu pruskem premagajo nekatere bakterije 100° C suhe toplote, dočim vlažna toplota najmanj 100° C v kratkem vse bakterije pokonča.

Predno začnemo nekoliko najvažnejših bakterij naštevati, zdi se mi umestno v obče opomniti, da še je doslej samo o nekterih nalezljivih boleznih dokazano, da so jim uzrok bakterije; toda njih število je že toliko, da smemo že sedaj izpovedati, da imajo vse takošne bolezni priti tem majhnim bitjem na rovaš.

Ni še dolgo, odkar je ob južnih mejah naše domovine strašila ena najhujših kug, azijska kolera, ki terja običajno tisoče ljudi za žrtev. Prav za njenega razsajanja v Egiptu dokazal je Koch, da je njeno nalezilo in tedaj njen uzrok bakterija „*Micrococcus cholerae*“. Domovina tej hudej kugi je vzhodna Indija, kjer jo poznajo iz davnih časov. Stoprav začetkom našega stoletja začela se je na dalje razširati po Aziji; v Evropo je dospela l. 1830. in sicer je prišla v dveh mesecih od Astrahana po volškej dolini do Moskve. V istem letu se je po vsej Ruskej razširila; l. 1831. bila je že na Dunaji in v Berolinu, l. 1832. imeli so jo v Parizu in Londonu, od koder se je celó v Ameriko preselila. Od tega leta pa do l. 1838. razsajala je več ali manj po vsej Evropi. V drugič je razsajala v Evropi l. 1847—59. in tretjič 1865—66; od tega časa ni kuga nikoli več prav izginola, če tudi ni ravno prehudo nastopala do l. 1884., ali sedaj se je jela prav čvrsto oglašati.

Bolezen se navadno začinja z dristo; na dalje pa se različno razvija. Vsi pojavi bolezenski pa se dadó najbolje tolmačiti, če vzamemo, da tvarine, ki se vsled reditve bakterij v črevji, osobito v tankem črevesu naredé, črevesno sluznico prisajajo. Prijemljivost ljudi do kolere je občna: nobenej dobi, nobenemu spolu, nobenemu životu ne prizanaša. Zatorej in ker nam tudi nobena zdravniška umetnost in učenost ne more proti koleri nič pomagati, imamo tem bolj preubranilne naredbe opazovati. Za najvažnejše take naredbe mora sevéda država in občina skrbeti, kajti posamnik ne more v tem oziru mnogo storiti. Kar se tiče posamnika, mu je pglavitna skrb, da se ne mudi brez potrebe v krajih, kjer kolera vlada. Če pa se ima v takem kraji muditi, naj ne zahaja na tuja stranišča; kajti možno je, da že bivajo tam pogubonosne klice. Zmernost v jedi in pijači je za kolere preimnitna reč; časniki so poročali, da je v Neapolu število mrličev od enega dne do drugega blizu za sto poskočilo, kajti prosto ljudstvo je iz nekega povoda enkrat požreševalo. Toda ne bilo bi dobro na enkrat način življenja celó izpremeniti. Skrbno se varuj prehlajenja ob trebuhu; zatorej je treba nositi volneno opasivnico. Če pa dobiš dristo, naj bo še tako majhno, pošlji urno po zdravnika in vlezl se v postelj.

Mnogo več ljudij umira za tuberkulozo, nego za kolero, samo da prva svojih žrtev kupoma ne davi; zató pa davi pojedince neprenehoma v vseh krajih, ne izvemajóč ne dobe, ne spola, ne obnebja, ne letnega časa. Za tuberkulozo umirate neki $\frac{2}{7}$ vseh ljudij, t. j. toliko, kolikor za nobeno drugo boleznijo. Uzrok jej je po Kochovih izsledovanjih nedvomno bakterija „*Bacterium tuberculosis*“, ki se nahaja v pljunkih bolnikovih.

Nobena bolezen, kar jih je na rovaši bakterij, ni tako nalezljiva in nobena ne jemlje običajno tako žalostnega konca, nego difteritis. Znani so slučaji, da so v izbah, v katerih so za difteritisom bolni polegovali, tla, stene in strop skrbno s karbolom poumili in potém v novič namazali, da so na dalje nekoliko tednov okna in vrata odprta puščali, da je lahko sapa celi prostor prevetrovala; ali ko so se čez dalje od enega meseca zopet naselili stanovniki v dotičnih prostorih, zboleli so takoj za difteritisom. Tedaj je ostalo nekje na stenah ali tleh še nekaj klic navzlic skrbnemu očiščenju.

Hudobna bakterija „*Micrococcus diphtheriticus*“ najrajši otroke napada, toda zavarovana ni nobena doba in noben spol. V mnogih krajih se nahajajo vselej posamni primerljeji o tej bolezni, toda včasih postaje epidemična, ne da bi vedeli za to kak uzrok. Kar dela potuhнено bolezen posebno opasno, je to, da je čisto niti spoznati ni možno, predno ni prepozno. Sredstev se mnogo priporoča, ne da bi se smeli na eno zanašati. Zatorej, če ti je otrok slab in pobit, če ga mrzaz prehaja in ga pri požiranji boli, ali če je celó sluznica v žrelu in na ustnem nebesu jako porudečena z belo-sivimi lisami ali z mrenico zastrta, le kar urno teči po zdravnika!

Četvorico hudih od bakterij pouzročenih boleznij dopoljuje povratna mrzlica (*febris recurrens*), ki hvala Bogu ne nastopa čisto, toda vselej epidemično (l. 1864—65. je razsajala v Petrogradu). V bolnikovej krvi se med mrzlico nahajajo silno tanke, zavojite niti (*Spirochaete Obermeieri*), dočim jih pred in po krizi ni možno zaslediti, izvestno zató ne, ker razpadajo v majhne mehurčke. Obermeier, ki je to glivo zasledil, poplačal je ta znanstveni dobitok s svojim življenjem; umrl je vsled poskusov s tem opasnim bitjem.

Mimo navedene četvorice nahaja se še dokaj bakterij, ki so čestokrat silno nadležne človeškemu zdravju, če tudi niso tako grozne. Sem spada na pr. „*Leptothrix buccalis*“. Ljubi čitatelj! ali so te že kdaj boleli zobje? Kaj pa da ne? Saj je malokdo prost tega hudega bola. Na to pa menda nisi mislil, da ti v ustih rastejo glive in da so ti one zakrivile hudi bol, in vendar je taka. V ustih vsakega, naj bo še tako snažnega človeka, nahajajo se namreč omenjene bakterije, od katerih je večinoma sestavljena ona prevlaka, ki zastira tenčico ustne dupline,

jezika, dlesen in zobe; iztrebi si usta, kolikor krat hočeš, vselej se ti zopet naredi. Toda običajno ti ta gliva nič ne škoduje; včasih pa udara ona v zobovino in je uzrok, da ti začnó gniti zobje. Če ti namreč majhni kosci hrane obtičijo med zobmi, začnó kmalu, ker se s slinami zmešajo, gniti. Po gnitji nastale kisline pa razapnenijo sklenino in zobovino, in na takov način dobivajo glive prijemališča ter ti zob razderó.

Običajno ne opasna, toda nadležna bolezen je znani šen ali jarbolec (*erysipelas*), ki se razodeva s tem, da se koža porudeči in oteka. Nastaje na različnih krajih života, na pr. na obrazu, ob pasu, na okončinah, osobito pa ob ranah; v poslednjem slučaju more včasih tudi smrti konec vzeti. Fehleisen je iz kosa kože za šenom bolnemu izrezane redil bakterije „*Micrococcus erysipelatis*“; potém ko je tako setev ucepil životu človeškemu, nastal je tipičen šen. S tem je dokazano, da so bakterije uzrok šenu.

Bolezen, ki jo hvala Bogu večjidel samo iz sv. pisma poznamo, so gobe (lepra Arabum, Zazaath v Mojzesu, *λεΐζα* pri Grkih); uzrok tej bolezni je bakterija „*Bacillus leprae*“. Gobe so ena najstarejših in najostudnejših boleznij, kar jih poznamo; nekdanj so bile jako razširjene. V starem veku so bile v Aziji, Afriki in Evropi, in še v srednjem veku so se v Nemcih često nahajale. Sedaj jih že več stoletij v večjem delu Evrope ni bilo, ali v Aziji, Afriki, Ameriki, Oceaniji in v nekterih krajih Evrope nahajajo se še dandanes. Običajno nastajajo sprva ob ročnih robovih za gobami bolnih in na obrvih buuke, ki se potém po obrazu, po okončinah in po velikem delu života razširjajo. Napósled se bunke zmečajo in ognijo; iz ugnid teka smradna gnojina itd. Med tem se godijo notranje raztvorbe, in konec je — smrt. Kako hudo so se bali ljudje gob, razvidimo iz različnih zabranilnih naredeb v srednjem veku. Običajno so imeli za gobavce posebne bolnišnice zvanaj mest; v Nemcih so dobivali gobavci neko posebno, navadno črno obleko in za znamenje črn klobuk s širokim belim trakom; po ulicah so morali z neko leseno ropotuljo klopotati, da so je od daleč slišali in se jih ogibali; nobene reči se niso smeli dotikati, zatorej so morali nositi palice, da so z njimi kazali, kar so želeli. Tudi v Francozih so neusmiljeno z gobavci ravnali. Javnih krajev niso smeli obiskovati; iz dedinskega prava so bili izključeni in si niso smeli ničesa prislužiti. Toda bilo jim je dovoljeno beračiti in po svetu klatiti se.

Od navedenih boleznij še sicer ni polna vrsta neugod, ki jih ima človek vsled bakterij neposredno prenašati; malarija, trebušni močuh, revmatizem v sklepih, rumena vročica, osepnice itd. so deloma takošne bolezni, o kterih je že nedvomno dokazano, da so jim uzrok zloglasne bakterije, deloma pa so takošne, da se sme s polno verjetnostjo staviti, da imamo bakterije in nič kakor bakterije kot njihove začetnike obdol-

ževati, če prav jih ni nikdo pri delu zasačil. Toda vidim, da se ti že gabi od teh malo primerov; pustiva rajši to in poglediva si drugo stran delovanja teh prečudnih rastlinic.

Okraj, v kterega te hočem sedaj voditi, ni ravno, da bi rekel, da je posebno vabljev, toda manj se ti bode menda mrzilo, če ne gledaš neposredno človeka kot trpina. Brez skrbi pač ne more človek i tukaj gledati počenjanja pogubnih organizmov; kajti tukaj gre za njegove domače tovariše, za njegovo živino. Toda znan sovražnik se laže zatirava, nego če niti ne veš, kje ga iskati. Pojdiva ga torej pogumno zasledovat!

Bolje nego ktera si bodi bakterija zanima že nekaj let živinorejce gliva, vzbujajoča silno nalezljiv vranični prisad. Ta bolezen najrajši preživače (govedo, ovce, jelene itd.) in glodavce (miši, zajce, kunce in dr.) prijema; toda tudi druge živali in niti človek sam ni varen pred njo. O črnu ali črnastem turu se vsaj zatrjuje, da vselej nastaje po nalezenji od prisadnih živalij in da ga prav raditega dobivajo najčešče pastirji, hlapci, mesarji, krznarji itd., sploh ljudje, ki imajo opraviti z živino ali sploh s pridelki od živine izhajajočimi. Toda črna ni da bi primerjal gledé opasnosti z vraničnim prisadom; poslednji je brez dvojbe najhujša živinska kuga, ki vsako leto milijone teh koristnih živalij podavi in milijone vrednosti požre. Samojedji in Tungusi so na pr. izgubili v malo letih skoro vso svojo imovino: hudobna bakterija jim je pomorila največ severnih jelenov — njihovo edino bogastvo. O groznem razširjanji te strašne živinske bolezni v severnih krajih izrekel je Pasteur tó-le hipotezo: Bakterija živi v zasutih mrhah več let; podzemeljski deževniki požirajo z mrhovino bakterije in zanašajo te na površje zemlje in je z iztrebki raztresajo. Sapa je potém tako unaša, da se lahko ob kakej rastlini ulové, in z njo vhaajajo zopet v život zdravih jelenov in jim prinašajo smrtno bolezen. Znanstveni svet noče sicer na to hipotezo verjeti, duhovita pa je vsekako. O Pasteurjevem zavarovalnem cepljenji in njega vrednosti pa smo govorili že zgoraj.

Druga bakterija preži zopet na našo perotnino; kuretini, racam, gosem, puranom itd. je ta gliva uzrok kurje kolere. Če se kuretini črevja vsebina ali kri za kolero umrle perotnine ucepi, pogine vselej črez nekaj dnij. Tudi proti tej bolezni je Pasteur zavarovalno cepljenje z navlaš v to svrhu vzrejeno setvijo uspešno poskušal. Isto tako so konjska smrkvost, svinjski močuh, pasja steklina in druge bolezni, ki pridejo bakterijam na rovaš. Gosenicam svilnega prelca posebno v južnih Francozih škodujete mnogo dve bakteriji: jedna (*Micrococcus bombycis*) vzbuja takozvano „velost“ (flaccidenza), druga (*Panhistophytum ovatum*) je uzrok bolezni „gattine ali pebrine“ imenovanej.

Ni še dolgo od tega, da so bakterijologi mislili, da vsaj živim, zdravim rastlinam bakterije ne morejo škodovati. Pa tudi ta vera je šla po vodi. V zjedinenih državah severnoamerikanskih opazovali so že od začetka tega stoletja hudo rastlinsko bolezen, ki pečkato sadje napada; največ trpé za njo hruške. V nekterih pokrajinah so morali zaradi te bolezni celé hruškorejo opustiti. Dolgo ni bilo možno najti uzroka tej bolezni. Sedaj ga poznajo: bakterija jim pogublja lep sad. Burill je s cepljenjem na zdravo sadje dokazal, da ni nič drugega nego te strašne pokončevalke, ki jim toliko kvara delajo.

Ali nismo še pri konci zločinom hudobnih bakterij. Tudi bakterije v neorganskih telesih bivajoče so včasih človeškemu gospodarstvu škodljive. Sem spada že napominana, v pesnem soku v sladornicah nahajajoča se gliva „*Leuconostoe mesenterioides*“, kojim naselbinam „žabji krek“ pravijo zaradi enakosti s tem telesom. Kako brzo se ta gliva razplodi, pouči nas sledeči slučaj. Durin je opazoval, da so napolnili kad, držečo kakih 50 *hl* s sladorjevo melaso; 12 ur potém, kar so jo napolnili, izpremenila se je cela gošča v kompaktno hladetinasto tvar, sestavljeno od „žabjega krega“, dasiravno so bili posodo prej prav skrbno osnažili. Pretanka plast bakterijske hladetine ostala je navzlic skrbnemu izpiranju na posodnih stenah, in v kratkem času 12 ur so se tako razmnožile, da so pokvarile vso melaso. Istinito cukrarji se imajo bati te glive!

Za vodovode nekterih velikih mest (na pr. Berolin, Lille, nektera ruska mesta) postaje včasih jako usodna „studenska nit“ (*Crenothrix Kühniana*), ki silno namnoživši se vodo skazi ter za pitje in za nektere tehniške uporabe neporabno stori. V vodnjakih je včasih polovica nagromadjenega blata sestavljena od takih gliv.

Zarés dokaj zločinov je že bakterijam zabeleženih na zatožbno pismo! In vendar se še ne smemo niti nadejati, da poznamo že vse njihove skrivnostne hudobije. Koliko strašnega še nemara zapiše bodočnost na njihov račun! Koliko pa je let, odkar so prišli tem hudobnežem na sled, in lepo število zločinov so jim že dokazali.

Toda ne ravnali bi pravično, da se ne spominjamo i dobrih in koristnih činov toliko zmerjanih bakterij. Kaj pa da, tudi poštenjake in dobrotnike nahajamo v družbi teh strašnih zločincev! Brez njihovega sotrudarstva morali bi pogrěšati nekterih prav prijetnih in koristnih rečij. Naše kuharice bi bile med zimo izvestno včasih v hudej zadregi za kako prikuho, če bi ne imele kadi polne okusnega, kislega zelja, s katerim se lahko ustreže gospodu in prostaku, in kdor ima rad košček švicarskega sira, gotovo bi se ne odpovedal rad pikantnej jedi itd. Zatorej potrpi še nekaj časa, častiti čitatelj, da se še malo seznaniva z „ugodnimi“ bakterijami.

Ocetni klobuk ali maternico vsakdo pozna; znano je, da dela na skaženem vinu, pivu, na sadnem soku ali v ocetu kožo, ki včasih celó 50—100 mm debela postaje, da si navadno ni tolika. Ta koža je tedaj sestavljena iz samih bakterij (*Bacterium aceti*) v stanji, katero smo zgoraj „zooglejo“ imenovali. Kakor vsaka gospodinja vé, treba je očetne maternice, da se vino, pivo itd. skisa. Tej glivi imamo se torej zahvaliti, da nam okisana salata začinja pečenko, da nam marsiktera jed z ocetom okisana prijetno diši. Brez te glive bi ne imeli oceta; kajti njej je lastna možnost, da izpreminja alkohol v očetno kislino, ktera možnost se pri nobenej drugej glivi ne nahaja. Kisik, ki je za to okisbo potreben, jemljejo stanice rastoče na površji podstave iz vzduha. Na to dejstvomvanje se upira način naglega okisanja alkoholskih tekočin: na trske, z očetno maternico napojene in tako nakladane, da lahko vzduh od vseh strani prihaja do njih, naliva se izredčena alkoholna tekočina, „očetno blago“ (vino, jabolčnica, hruškovica, pivo itd.), pridevši jej nekaj sladorja. Od sladorja živeče se bakterije prenašajo kisik v alkohol, ki med trskami curlja, in ga v očet izpreminjajo.

Druga „dobrodejna“ bakterija je gliva mlečne kisline (*Bacterium acidi lactici*). Da se mleko usiri, je uzrok mlečna kislina; mlečna kislina pa je proizvod mlečno-kislega vrveža iz mlečnega sladorja vsled delavnosti življenja napominane bakterije. Najbolj prija tej glivi toplota 50° C; zatorej se mleko tem laže usiri, čim večja je toplota. Vsaka gospodinja vé dobro, da je treba po letu mleko shranjevati na hladnem mestu. Često se mleko tudi skuha, da se ne skisa tako kmalu; pri kuhanji se na površji mleka naredi kožica, ki bakterijam vstop v mleko zabranjuje. Napominanej bakteriji imamo pa se tudi zahvaliti za kislino v kumarah in kislem zelji, ktera daje združena z masleno kislino prijeten okus imenovanima prikuhama. Drugod pa more ta bakterija biti tudi prav neprijetna; kajti ona je uzrok, da se prikuhe rade skisajo, če nekaj časa na toplem stojé. Osobito pa nam je nadležna, če se naseli v želodci, kar se nam rado zgodi, če smo preveč sladorja in sladkarij použili, kar se pri otrocih često pripeti. Tedaj se i v želodci naredi mlečna kislina, ki moti prebavo. Če nas „zgaga dere“, je nemara večji-del bakterija temu kriva.

V družbi z baš napominano bakterijo nahaja se često gliva maslene kisline (*Clostridium butyricum*); kakor ona mlečno kislino, tako nareja tá-le posebnim vrvežem masleno kislino. Nahaja se v rastlinskih delih, ki imajo nekaj sladorja v sebi, na pr. v kumarah, v zelji, v prikudah itd.; v siru se nahaja še le tedaj, kedar je glivo mlečne kisline izpremenil sladkor podstave v mlečno kislino. *Clostridium butyricum* izpreminja tedaj mlečno kislino v masleno.

Takozvano dozorenje švicarskega, limburškega in sira drugih vrst ni nič drugega, nego da se mlečna kislina vsled bakterije maslene kisline izpremeni v masleno kislino. Po tem dobiva neslastna, sladkotna sirina pikanten okus in vonj, bela gobasta tvarina sprejema jednorodno, prosojno, vosku podobno rumeno gostost vsled skopnenja sirmih zrpec; takozvana „sirja očesa“ pa narejajo plini (ogljikova kislina in vodik), ki nastajajo kot drugotni proizvodi pri masleno - kislem vrveži. Da maslena kislina, vzbujena od napominane glive daje kislemu zelju in kumaram prijetno kisel okus, smo že zgoraj omenili.

Tudi vsakdanjega kruha, „dara božjega“ ne mogli bi tako okusnega speči, da nam bakterija (*Bacterium farinaceum*) ne pride na pomoč. Krušnemu testu prideja se kvas, da se vzdiguje in dobi iz njega lep, rahel ali luknjast kruh. Proces, ki se izpeljuje v testu, je tá-le: V kvasu nahajajoče se bakterije vzbujajo v krušnem testu „krušni vrvež“; vsled tega vrveža nastaje ogljikova kislina in vinski cvet, ki hočeta odhlapeti, in tako zrahljata testo (testo se vzdiguje). Če se potém testo do 160—180° C razgreje, odhlapite imenovani tvarini, in stene luknjic v testu se izsuše in tako utrdé, da tudi v istem svojem stanji ostajajo, ako se kruh shladi. Če pa je bila toplota v peči preslaba ali pa testo premehko, tedaj se stene prepočasno utrdijo ter upadajo, kedar je odhlapela ogljikova kislina: — kruh je „špehast“. Mimo vinskega cveta in ogljikove kisline nastaje pri krušnem vrveži tudi nekaj očetne in mlečne, nemara še nekaj maslene kisline. Če se testo predolgo kvasi, naredi se večja množina teh kislin, kruh se skisa.

Nadejam se, da se je čitatelj uveril, da so istinito nekatere bakterije prav koristne stvari; zatoj bodi zadosti s temi, kar sem jih naštel.

Napósled ne moremo, da bi vsaj ne omenili tudi tistih bakterij, ki človeškemu gospodarstvu sicer niso niti škodljive niti koristne, ki pa imajo včasih za znanstvo tem večji pomen. Sem spada na pr. takoj v začetku našega spisa napominana bakterija (*Micrococcus prodigiosus*), ki je uzrok „krvi v hostijah“; ista gliva se nahaja včasih na mleku, koje takisto rudeče pobarva. Druga barvilna bakterija je gliva modrega mleka (*Bacterium cyanogenum*), ki v nekterih krajih, osobito v severnonemškej nižavi včasih mleko pomodri: na površji mleka, po molzenji naravno pobarvanega, nastajajo modri otoki, ki polagoma naraščajo in se tudi v globino razprostirajo. Če se kapljica takega mleka v zdravo mleko unese, nastopi kmalu ista prikazen. Le s temeljitim razkuženjem mlečne posode, hleva itd. in celó obleke mlekarič odpravi se sitna prikazen. Otrovnih učinkov po uživanji modrega mleka niso opazovali. Popreje se je mislilo, da je kaka kravja bolezen ali pa kaka rastlina od pašé tej prikazni uzrok.

Na morskih ribah se često opazuje fenomen svetlikanja; tudi o tem svetlikanju je dokazano, da so mu bakterije uzrok. Ista prikazen opazuje se tú in tam tudi na drugem mesu, in nekteri mislijo, da ta prikazen ni tako redka, kakor bi kdo mislil. Da se pa ne opazuje često, razjasni se lahko s tem, da navadno ne zahajamo po noči brez luči v shrambe za jedi, po dnevu in pri svetlobi pa sevéda ni možno opazovati svetlikanja.

Ako pomislimo, koliko opasnosti nam preti od bakterij, morali bi malo ne obupati, se li nam posreči, da jim uidemo. Toda pozabiti ne smemo, da tudi bakterijam življenje ni lahko. Tudi njim so odločene meje, katerih ne presegajo v velikej borbi za obstanek, v kateri se bori, kar živi in skrbi, da se ohrani neko ravnotežje med organizmi. V tej borbi se borijo bakterije že neizmerno dolga leta; dasi je tudi naše poznavanje teh prečudnih bitij še jako kratko, vendar se dá dokazati, da so bile bakterije že v silno davnih časih. Bakterije so zasledili v zobnem srešu egiptovskih mumij (*Leptothrix buccalis*), isto bakterijo, ki še nam dandanes zobe kvari; bakterije, ki so poprej omenjenej „*Clostridium butyricum*“ celó podobne, našli so v koreninah okamenelih storžnjakov iz premogove dobe, ki jasno kažejo, da je ta gliva že takrat pogubljala korenine, kakor še dandanes to dela.

Tedaj ne splašimo se pred nevidnim sovražnikom, temveč iščimo ga, spoznavajmo ga in nadejajmo se, da najdemo na tak način orožje, s katerim se branimo uspešno pred njegovimi napadi.

Stanko Vraz, slovenski rodoljub.

(Koniec.)

V. No Vraz se ni zadovoljil s samimi vzdihli in praznimi željami, temveč on je za svoj slovenski narod tudi delal, kolikor je mogel, posebno v slovstvenem oziru: zbirajoč z velikim trudom in požrtvovanjem povsod po slovenskih krajih národno razsuto blago: pesni in napeve, pripovedi, pregovore, uganke, in tudi jezikoslovne posebnosti, potém národne šege, noše, vraže, igre, sploh vse, kar zadeva slovensko národnost. Povsod po slovenskih deželah hodil je naš Stanko s svojo miloglasečo se piščalko (na ta njemu najmilejši stroj znal je namreč posebno lepo svirati), povsod je proučeval „dušo“ naroda, povsod nabiral gradiva za dom slovenskega narodnega slovstva. Otroci, mladina, starci, možje, fantje, dekleta, žene mlade in stare: vse mu je rabilo kot izvir narodnega duševnega blaga slovenskega. (Eden tak primer, kako se je St.

Vraz v narodnej ličneji noši pri pastirčkah na medjimurskih travnikih obnašal, popisuje D. T. „Vicko Dragan“ v „Novicah“ 1857. 18). A povsod je Vraz tudi narodnej stvari med Slovenci pridobival novih prijateljev, priganjajóč mlačne, vzbujajóč dremave, hrabréc budne. Tako na pr. l. 1841. potujóč po Kranjskeji, Koroškeji in Štajerskeji, poglavitno z namenom: nabirati slovensko narodno blago, občuje Vraz poleg tega, da se raduje krasnega, jedernatega in veselega ljudstva slovenskega, katero tako marljivo dela, lepo in redno stanuje, snažno se oblači, ubrano poje in pleše ter v vsem po uljudnej ljubeznivosti prekosuje neprijaznega soseda Nemca, — občuje srčno z vlastelinom Vranicanjem v Jurovu, z Damjanovičem in župnikom Predoevičem v žumberskih Dragah, z dr. Fr. Prešernom, Kastelcem, dr. Krobotom, Rudežem, Žemljo, Ileničem, dr. Česnikom, drugim Prešernom, Tomanom, Jarnikom, Majarjem, Slomšekom, Cvetkom, Cafom in z drugimi slovenskimi rodoljubi. Razven tega, da je Vraz na tem potovanji za svojo zbirko slovenskih narodnih pesnij in napevov, običajev itd. nabral mnogo novega gradiva, še je njegova posebna zasluga ta, da je obiskal in rekel bi na novo slovanskemu svetu odkril takozvane Rezijanske Slovence; njih je kakih 3000 na severo-iztoku mesta Vidma (Udine) v Benetskeji, o kterih je hotel potém tudi Čehom poročati v „Časopisu česk. mus.“, kakor piše Erben u opazujóč: jaz se nadjam, da sem jaz prvi, kteri kaj gotovega o njih in njihovem jeziku reči morem“ (D. V. 273).

VI. Pa tudi za druge stvari med Slovenci se Vraz jako zanima. Tako na pr. piše Muršecu na Ptuj iz Zagreba še 17. dec. 1838.: „Ne bi li Vi to milost skazali, vse kote leve strane (znotrašnje) Vaše farne cirkve spregledali, jeli bi morti gde kakšni cyrilski napis najšli? Gaj mi je pravil, kaj so g. Bedenko Krapinski farnešter negda tam cyrilске napiske videli ino šteli. Prosim Vas lepo oznante to naskorem, zakaj to mi jako treba.“ — Dne 28. dec. 1842 pak mu piše: „Kaj je pri Vas novega? Je-li Robič postal dekan na Ptaju? Je-li Murkova slovnica jedenkrat izišla na svetlo? Jaz zmirom čakam ter čakam, da se kteri mladeneč v Štajerskeji, našej slovenskeji, porodi in pokaže z dobrim perom in napoljen z domoljubnim duhom; no vse zastoj! Povejte za ime Boga, je-li kdo? Kaj je od Macuna? Kaj od Modrinjaka, Dominkuša in ostalih mlajših? Smemo li se česa nadjati? Kaj, za Boga dela Caf? Že bode skoro leto dnij, kar nemam od njega ni sleda ni glasa. — Tudi od Miklošiča ne čuje se nič. Slišal sem od mnogih našincev, kteri so prišli iz Beča, ter pravijo, da se je s Kopitarjem zrepil kakor Oréstes t. j. složen in jednodušen — neprijatelj ilirščine. Škoda za toliko glavo! In zopet se pri njem uresničujejo one besede: Tudi najboljša glava brez dobrega srca ne velja.“

In tako Vraz zmirom svoje rojake vzpodbuja na delovanje za narodno stvar. Svojim slovenskim prijateljem, posebno Muršecu, dr. Kočevarju, Prešernu, naznanja v pisnih krasne prikazni vzbujenega narodnega življenja v Hrvatskeji, katero že daleč nadkriljuje narodno življenje v Sloveniji; razpošilja jim zmirom izišle knjige svoje in drugih pisateljev na razne kraje na razprodavanje ali na poklon, da tako tudi, kakor piše Malavašiču, „lepo seme znanja ilirskega blagega jezika in literature naše globlje useja v milem kranjskem predelu . . . Brinite se te knjige največ med umnejo mladino spraviti, od ktere jedino naša majka tolažbo in radost pričakuje“. Pošilja na dalje slike Lj. Gaja in grofa Draškovića, poprosen za to, Kočevarju, Jarniku, in v obče dela vse mogoče, da ohrabri slovenske rojake na življi narodni pokret in pristop k ilirskeji zajednici. Polne navdušenosti so Vrazove besede v ročenem pismu ljubljanskemu bogoslovcu Malavašiču: „Nikar, dragi moji mladenči! ne obnemagajte, ako se stvari od okolnostij nam neblagih zdé kakor zaustavljene, da ne napredujejo tako naglo, kakor zahteva in čaka Vaše silno, ognjevito srce. Solnce véasi lepo jasno in toplo zasije, vendar kmalu ga prikrijejo oblaki in mračne megle. No ono s tem ni zaustavljeno na svojem potu, nego kljubu meglam za njimi vzdiguje se vse više in više. Tako stoji tudi naša stvar. Lepo in žarko se je vzbudil duh narodnosti v naših južnih krajinah slavjanskih, vzdigujoč silno svoja svetla krila proti nebu. Gotovo ga megle od prekih okolnostij kedar tedaj ter tu in tam zakrijejo, no nič ne manje on za meglami, akoprav nevideno, vznáša se vse bliže in bliže do nebeskega prestola, od ktereja jedino zavisi njegova osoda. Megla se razprši, a solnce s carskim svojim licem razprostire blage žarke luči in svetlobe po nebu in zemlji. Zaupajte samo v Boga in v svoje moči. Toliko za Vašo in Vaših prijateljev tolažbo. Samo složno! . . .“ Na dalje pošilja razne ilirske nove knjige mladim slovenskim rodoljubom bogoslovcem v Gradci: Ježu, Poljancu, Štermanu in ne pozablja v svojem pismu Muršecu dne 20. nov. 1844 omenjati njih ter mu priporočati ostale rodoljube v drugih krajih, zopet duhovnike: Ciringara, Korošca, Straha, Krampergara, Čušiča, potem Macuna, od ktereja je že 2. marc. 1842 bil zaželel za „Kolo“ dopis o vseh slovenskih knjigah, ktere so izišle prošlega leta v Gradci. — In tako se Vraz zmirom z vso željo žarkega rodoljuba ogledava na vse strani za novimi pomagalci slovenskeji narodnej stvari in knjigi. On zmirom s posebno skrbjo išče in z vso pazljivostjo spremlja prikaz mladih pisateljev v svojej ožjej domovini slovenskeji. Od sredine leta 1843. občuje pismeno z omenjenim Iv. Macunom, kateri nabira slovenske narodne pesni in opisuje narodne običaje slovenske, a Vraz ga hvaléc v tem poslu poučuje. A l. 1849. dopisuje z istim gledé njegove nakanjene krestomatije ilirske

ali slovinske, predlaga mu obširno osnovo za takošno delo, svetuje mu, kaj naj vzame iz kterega dobrovniškega, novejšega slovinskega ali slovanskega pesnika, a od svojih pesnij napotjuje ga na odseke patriotičnega ali historičnega sodržaja v „Djulabijah“ III. in IV. razd., pak na pesni v „Glasih iz dubrave žerovinske“, na pr. Bura, Ruka i sablja, Junak Hranilović ter v „Guslah i tamburi“ na komade: Grob izdajice, Dva větrića, Hajduk i vezir, Traži a dat će ti itd. V obče, piše, „bodi vam volja in namen vzbujanje duha narodnega, zbistravanje in okrepļevanje narodne sile in moči v mladih sreih čitateljev svojih“. Pošilja mu tudi knjig, iz kterih naj jemlje, med drugimi „Talijanke“ od Orsata Mede Pucića zaradi komada: U slavu Jelačića bana, kteri zasluđuje, da najde mesto v tem delu; a sam mu hoče pomagati z životopisi živećih pesnikov in pisateljev (Od te krestomatije ali antologije izdal je Macun, kakor znano, „Cvetje jugoslavjansko“ I. v Trstu 1850). — Tudi o „Novicah“ govori Vraz pohvalno Čehu Erbenu v pismu 16. apr. 1844: „Kmetijske rokodelske novice“ v Ljubljani, istina, ne izdavaju se v književnem jeziku (misli „ilirskem“), no tudi tako donašajo lepega blagoslova za stvar občne sloge. V njih se je že beseda izpregovorila o novem pravopisu, a sedaj že skoro vsak list prinaša po dva, tri članke z novim pravopisom. Tudi nove knjige, ktere pri nas (t. j. v Zagrebu) izhajajo, oglasujejo se radovoljno. In ako do sedaj niso več storile za nas dolnje, temu ni krivo uredništvo, nego okolnosti njihove in nemarnost naša in obotavljanje z dopisovanjem.“ A 22. jul. l. 1845. poroča istemu o literarnem delovanji proslavljenega Oroslava Cafa, kteri že „tako dolgo mući potrpljivost čakajoćega sveta našega z rečnikom svojim vseslavjanskim“, in o dr. Miklošiči, o kterem pravi, da je „človek jako učen in zdi se mi, da je vreden onega kadila, ktero mu se zažiga na slavo v kadilnicah časopisov in novin. Odkar se nisva videla (a temu je 7 let), pričil se je zopet toliko novega in krasnega, da se človek križati mora od čuda, kedar pomisli njegovo mladost (ima 32 let). On je že do sedaj storil za nauko crkvenoslavjanskega jezika več nego Kopitar v celem svojem življenji.“

VII. Dne 9. maja 1847 piše Vraz grafu A. Auerspergu (Anastasiju Grānu) na njegovo željo nekaj o slovenskih narodnih pesnih, napevih, glasbilih, pevcih itd. Zanimive so te črtice; a naj jih tu podam v originalu: „Ihrem an mich gestellten Begehren „Ihnen einiges über die musikalische Behandlung der slov. Volkslieder, Tonweisen, begleitende Instrumente, Sānger u. s. w. mittheilen und in kurzer Uebersicht zusammenzustellen“, kann ich nur sehr spārlich entsprechen, auf keinen Fall genügen. Dazu gehörten gediegene musikalische Kenntnisse, die ich nicht besitze, wie z. B. Generalbass etc. Ich habe zwar viel singen gehört, an einige Tausend Lieder und über 300 Arien aus dem Munde

des Volkes aufgezeichnet; aber das Alles reicht noch nicht aus. Jedoch ich will Ihnen, Herr Graf, das Wenige, was ich sagen kann, mittheilen, auch auf die Gefahr hin, dass es nicht nach Ihrem Wunsch passt. — Wie der Text der slov. Volkslieder, so sind auch die Arien sehr verschieden. Ist der Text echt volksthümlich, so ist gewöhnlich (doch nicht immer) auch die Arie. Die älteren Lieder sind auch gewöhnlich die volksthümlichsten, und die Arien zu denselben bewegen sich gewöhnlich in Moltönen oder übergehen häufig in der Mitte oder gegen das Ende aus dem Dur in den Molton. Diese bestehen gewöhnlich aus Strophen von nur zwei Versen, die wiederholt werden. Hat die Strophe drei Verse, so wird nur der mittlere Vers wiederholt. Dieses geschieht auch, wenn die Strophe aus vier Zeilen besteht, und nur dann und wann eine dreiversige Strophe unterläuft, wo dann die Wiederholung nur bei der letzteren Gattung auf die oben angezeigte Art geschieht. Die Volkslieder, die von Volksgebräuchen z. B. Koleda, Kres und von anderen mythologischen Aberglauben handeln, sind gewöhnlich die ältesten und daher die echtsten. Dazu gehören auch viele alte bereits aus der Kirche verbannte Kirchenlieder. Am meisten singt man meines Wissens noch in Kärnten im Gailthale und in Steiermark in den wind. Büheln, dem Luttenberger Gebirge und dem Murthale zwischen Radkersburg und Luttenberg. Am meisten singt das weibl. Geschlecht jung und alt. Von dem männl. nur junge Bursche. Und am meisten singt man wieder im Winter beim Spinnen, im Sommer beim Koruschnik und im Herbst beim Kukuruzschälen. Da singen ganze Chöre, bei welcher Gelegenheit ein Theil Prim singt, der andere die Terz hält, so dass man nur selten die Quint hört. Der Slovenc begleitet in unserer Zeit nie sein Lied mit einem Instrumente wie der Kroat und Serbe, ausser wenn man jene kurzen Liedchen ausnimmt, die nur aus einer vierzeiligen — — —“ (Več žal! ni).

S takimi naznanili seznanjal je torej Vraz Slovence tudi z brati Čehi in s sosedi Nemci gledé njihovega slovstvenega delovanja in duševno-narodnega življenja. Razven tega primerjaj še moj sestavek: „Stanko Vraz, zbiratelj slovenskih narodnih pesnij“ v Kresu IV. 522 sl.

VIII. L. 1848. in 1849. spremlja Vraz tudi razvitek političnih dogodeb v Sloveniji, dà akoprav ne vaju pečati se s političnimi posli, sodeluje vendar, kjer ga kliče potreba. V oktobru 1848 odpravi se na pot v Kranjsko in Štajersko, „da kakor piše Macunu, razvidim te strani in da kolikor zamorem, za one oktoberske zadrege s slovenskimi rodoljubi tudi ustmeno se porazgovorim, kaj čemo in kako tedanjej nevarnosti, ktero so Nemci in Magyari na nas namerili z bečkim puntom, da se ognemo in rešimo naše življenje, naše narodno bitje.“ — Dan pred božičem 1849 pak piše iz Zagreba Muršecu obširno osnovo, kaj

se ima delati v slovenskih krajih za povzdiganje narodne zavesti. Tudi to pismo je zanimivo in važno. V njem govori V r a z takó-le: „Kako stojé slovenske stvari v Štajerskej? Kakor iz novin čujem, ne najboljše. Res je, da tam slovenstvo ne more tako cvesti, kakor tu cvete; tam tudi duh centralizacije, a po njej tudi germanizem laglje napreduje, nego tu v deželi, kder je vse vzbujeno, da nemščini takoj že vsako seme, katero se vrže v zemljo, tu tudi segnije in strohni, preje nego vzkali: o cvetenji germauskih rož torej ni sleda ni nade. A drugače je tam pri vas. Vi Slovenci ste do preteklega leta ako ne spali, to vsaj dremali, in Teutonija se je na skrivnem širila in ukorenjavala, kakor je htela. Lansko gibanje vzdrnilo je tudi Slovence, da so se prebudili in skočili na noge junaške — no kot novaki, ne izurjeni v orožji politične agitacije. Vse naše lansko agitovanje je bilo krasno; no nasproti takemu brezbožnemu in nepravičnemu zoperniku, kakor je podli Nemeč, oni vsako razžaljenje in ponižanje čestno hladno prenoseči politiški passepar-tout, — vaše agitovanje, kakor sem rekel, bilo je preveč idišsko in na in v pravičnost sveta in vlade zaupajoče preslabo. Ni tega v zapadu pokvarjenem ni v vladi z duhom byzantskim napolnjenej, zató tudi vaš poziv na pravičnost in svetinjo stvari slovenske ni našel sluha in odglosa. To je že belodano. Res, v svetem pismu stoji: „Kdor tebe s kamenom, ti njega s kruhom“. No naši neprijatelji so že tako pokvarjeni, da ne marajo ni za krotkost in dobroto, in zató je treba včasí poprijeti se načela srbskega: „Tko tebe kamenom, ti njega sekirom“. To velja za trde glave zapadnega sveta. Toda pustimo modrovanje, pa glejmo, kaj nam je najbolj potrebno, — a posebno, kaj je treba Slovincem delati. — Prvo, duh in zavest širiti in okrepiti v rodoljubih in v ljudstvu, opustivši vsako nado v pravičnost zapada in vlade. A najglavneje sredstvo k temu so društva in ožje združenje in zbiranje močij duševnih in materijalnih. Zató je treba, da ima vaše Gradško društvo svoje podružnice po ostalih mestih in župnijah in da obširno po tem potu deluje na ljudstvo in posamezne njegove osebe. A najbolj potrebno je, da se naši slovenski domoljubi odbijejo od tujih nam protivnih novin in brošur. Kteri zna čitati slovenski, naj čita slovenske časopise, kteri razume ilirski, naj drži „Slav. Jug“ (Nar. novine h. d. sl. ne veljajo ni po jeziku ni po duhu). Kdor ne zna dobro ne jedno ne drugo, naj si drži „Südslaw. Zeitung“, ktere so od vseh nemških novin za nas najboljše in z najženjalnejim perom pisane. Bivši letos na M. Štajeru žaloval sem in za Boga jokal, ka so mnogi, posebno stareji domoljubi slovenski čitajoči Gradške novine in Allgem. Zeitung, imeli tako grde podobe, tako lažnjiva mnenja o slavjanstvu. Zakaj za Boga dopuščamo, da naši ljudje trosijo denarje na stvari, ktere nas pred svetom' grdiijo in uničujejo? Vén s tujimi novinami! Priporočajte za Boga mladini

učenje ilirščine; kajti tu hvala Bogu je za vzbujenje narodnega duha slavjanskega zadosta hrane. Sedaj je izišel „Riečnik sa slovnicom“, kateri skupaj ne velja več od 2 gld. 30 kr. sr. — Izmed ostalega priporočam vam brošure: 1. „Die deutschen Hegemonen“; 2. „Wer hat die Freiheit verrathen? von Graf Raczynski“; 3. „Die beyden Panslawismen von Krasinski (aus dem Englischen)“. Vse te knjige so izišle v Berlinu, veljajo nekoliko krajcarjev, ter jaz nisem še boljših in lepših stvari čital o slavjanstvu. Delajte, bratje, v tem smislu. Prizadevajte si v tem trenutku mira (sam Bog zna, bodemo li ga dolgo uživali!), da se duhovi narodni pripravijo na vsaki bodoči pokret. Zastonj bode drugače vsaki naš trud, ako ne bodemo pripravljeni, ako ne bodemo duševno dozoreli, odkupljeni od moralnih verig tujstva; kajti pri prvem vstanku sveta bodemo zopet z bojišča šli s praznimi rokami, kajti kder ne zavлада duh sloboden od drugorodnega življa, tam se tudi materija ne more opomagati in osloboditi verig drugorodnih; kajti duh vlada nad materijo in njo giblje. Delujte torej v tem smislu, a stanovitno in celo slovenstvo obsegajoče. Razširjajte slovenske novine ne samo med hlačari, temveč tudi med bregušari, kinčajte jih od vseh stranij s krasnimi in vzbujajočimi članki. Skrbite, da se učeča mladina slovenska dobro nauči naréčje književno ilirsko ne samo čitajoč nego tudi pišoč ga. Složno, složno! da bode jedna čreda, a dober pastir ne bode izostal. — Dixi!“ —

* * *

Tako je Stanko Vraz mislil in delal za svoje nepozabljive rojake Slovence: „Naj se božja reč — slovenstvo razširi od severa do juga, od izhoda do zahoda, koder koli pozabljeni Slovenci prebivajo.“ Delal je vse do svoje smrti. Réš on je pravi Slovenec, kateri, kakor sam o sebi piše (Muršecu 2. marc. 1842), „kateri, akoprav je razglašen in preganjan kot Rusoman, vendar ne misli tako hudo, kakor slepi svet misli.“ — Dobro sodi o njem Iv. Zahar rekoč: „Vraz je pisal v književnem jeziku hrvatskem, ali duša mu je ostala slovenska“ (Vienac 1871. 43). Zató pak se bodo tudi njegova dela — po besedah Fr. Markovića l. c. — na večno i nad najmračnejšim nebom hrvatskega in slovenskega naroda jasno svetila kot „most, prek kojega do dvě rukuju se grane, da u bratskoj slozi prava si obrane“ (Djulabije II. 61).

Andrej Fekonja.

Osvald Gutschmann.

Spisal *J. Scheinigg.*

Preteklo stoletje se razločuje v slovstvenem oziru od prejšnjih vekov po tem, da so se pisatelji bavili že z jezikom samim, sevêda le za praktične namene. Samo v Celovci izšel je l. 1744. drugi natis Megiserjevega slovarja: „*Dictionarium quatuor linguarum*“, l. 1758. pa pomemčeni ponatis Bohorič-Hippolytove slovnice „*Grammatica oder windisches Sprachbuch etc.*“ Obe knjigi spravil je grof Jan. Ant. Goess „*opera et studio societatis Jesu collegii Clagenfurtensis*“ na dan, da bi pospeševal znanje jako potrebnega jezika slovenskega. Ta sicer skromni začetek nadaljeval je dvajset let pozneje redovnik iz „tovarštva“ Jezusovega Osvald Gutschmann, kterega imamo smatrati kot ustanovitelja slovnicega delovanja na Koroškem.

Osvald Gutschmann, domá iz Grabštajna, je rojen dne 4. avg. leta 1727. v okraji, kjer se prelivata rožansko razrečje in podjunska govornica. O domačih razmerah njegovih ne dá se kaj gotovega po tolikih letih zvedeti.

Po njegovem imenu, ki je pogostoma najti po Koroškem, moremo sklepati, da so bili roditelji Osvaldovi podložniki bližnjega grajščaka. V latinske šole, ktere so začeniši od protireformacije neprenehoma oskrbljevali jezuitje, vstopil je Gutschmann l. 1739. Učil se je, kakor je bistrih slovenskih fantov navada, izvrstno. Napredki so označeni takó-le: V prvem letu „*profectus optimus*“, v tretjem razredu ima: „*profectus, quo melior desiderari vix potest*“, pozneje „*omnium optimus*“ in „*eximius*“.

Med jezuiti nahaja se še Matija Gutschmann, nekaj let starejši od Osvalda. On je bil profesor leposlovnih nauk in „*adiunctus procuratoris*“. Ko so razpustili red očetov jezuitov, namestili so ga za slovenskega spovednika pri stolnej crkvi (Hofkirche). Ta Matija Gutschmann je bržkone brat Osvaldov. Dovršivši latinske šole, stopil je Osvald v jezuitski red. Odslej nimamo o njegovem življenji nobenih poročil razven tega, kar se dá posneti iz naslovov njegovih knjig, in neke izjave, ki jo hočemo spodaj omeniti. Ker je bil Slovenec in se gotovo odlikoval v tem, da je ohranil ljubezen do jezika, kterega ga je bila mati naučila, postavili so ga za slavnostnega propovednika slovenskega (*concionator fest. Vindicus*) in za kateheta v uršulinskem samostanu. Leta 1760. podelila se mu je služba „*missionarii vagi per Carinthiam*“; v predgovoru slovenske slovnice piše sam, da je obhodil vse slovenske fare po Koroškem. Imel je torej izvrstno priliko kakor malokdo spoznavati različnosti ljudskega govora po vseh koroških okrajih. Lavantska škofija ga je počastila s priimkom konsistorijalnega svetnika.

Ko je Gutschmann posloval kot potovalni misijonar, seznanjal se je s potrebami duhovnikov po kmetih. Uvidel je, da nimajo nobenega pripomočka gledé slovenskega jezika. Učili se ga niso, knjig ni bilo; govorili so torej neotesano narečje in še pačili je, ker so v celovških učilnicah pogostoma pozabili še one pojme, ki so je bili od domačega ognjišča prinesli v mesto. Da bi v tem oziru olajšal duhovno pastirovanje, spisal in izdal je l. 1770. „Christianske resnice“. O vrednosti te knjige govorimo pozneje. Na tem mestu vidi se nam ona samo toliko uvaževanja vredna, ker kaže, da je jel Gutschmann jezikoslovno polje obdelavati še le po razpustu jezuitskega reda; in to se je zgodilo dne 4. okt. 1773. Do tega časa bili so mu praktični nameni najvažnejši.

Morda bode čitatelje zanimalo zvedeti, kako se je vršilo razpuščenje jezuitskega tovarštva v Celovci. Papeževa bula, v kateri se preklicuje ovi duhovni red, zagledala je dne 21. avg. l. 1773. beli dan; dne 30. sept. proglašil jo je krški škof Jožef II. knez Auersperg po svojej škofiji ter zapovedal vsem podložnikom duhovnim in neduhovnim, vzlasti pa udom dotičnega reda, da ne smejo kritikovati papeževe naredbe v nobenem oziru. Ni treba hvaliti jo in zasramovati očete jezuite, še manj pa upirati se volji sv. očeta; kar je učinil ta, ima se vsekako spoštovati in izvesti. Dne 4. okt. zbrali so se očetje jezuiti (duhovniki, kleriki in bratje lajki), njim na čelu rektor, v sobani rektorjevej. Komisar krškega škofa, kojega so spremljali proštje tinjski, podkrnoški in traberški, vstopil je ob osmih zjutraj. Proštje mu stopijó na desno stran, na levej pa so bili poslanci politične oblasti: deželni glavavar s štirimi visokimi uradniki. Komisar nagovori latinski zbrane očete opominjajóč je, naj prenašajo novo osodo moškega srca; poté prebere prošt tinjski „placitum regium“, papeževo bulo in breve, a očetom, med kterimi je stal tudi naš Gutschmann, tekle so solze po obrazih. Ravnatelj izroči cesarskemu poslancu zapisnik društvenega premoženja; knjige pa in spise, govoreče „de disciplina, moribus et correctione“ očetov jezuitov, zapečatil je prej in oddal je stoprav poté posvetnej oblasti. Vsakemu redovniku odšteli so 100 gld. za obleko in zagotovili trimesečno plačo, Starčeki in bolniki so še nekaj časa ostali v samostanu; tistim pa, ki so bili profesorji, prepovedalo se je zapustiti samostan. Še istega dneva izstopilo je trinajst očetov in razkropilo se po mestu. Izstopivšim podelile so se razne službe; kolikor so pripuščale okoliščine, ozirali so se na želje in priprošnje posameznikov. Kdor je ostal brez posla, prejemal je na leto 300 gld. plače.

Gutschmann Oswald je dobil priimek c. k. potovalnega misijonarja. L. 1775. vprašal je krški ordinarijat vsakega exjezuita, koliko let ima, kakošno službo oskrbljuje, kteri so njegovi predstojniki in kolika je plača njegova. Gutschmann je odgovoril sledeče:

1. Ich bin gebürtig in Kärnten in der salzburgischen Erzdiöces und gehe in das fünfzigste Jahr meines Lebens.

2. Ich versehe das Amt eines missionarii vagi in das 15. Jahr in der deutschen und windischen Sprache, in welcher Zeit ich auch hier die Stelle eines Predigers und Katechisten vertrat. Und zu dergleichen geistlichen Diensten hoffe ich, dass ich noch Kräften und Fähigkeit besitzen werde.

3. Ich stehe unter meinem ordinario originis in der salzburgischen Erzdiöces und verlange dermalen in keine andere überzutreten.

4. Den mir als missionario vom Hofe ausgemessenen jährl. Gehalt habe ich hier zu Klagenfurt aus der k. k. Kameralkassa quartalweis zu erheben.

Ker je ta izjava podpisana dne 22. aprila 1775, bil bi se Gutschmann porodil l. 1724. ali 1725., kar pa se ne ujema z letnico 1727, ki jo bereš poprek po slovenskih knjigah.

Odslej je potoval tudi Gutschmann po Koroškem (tudi po nemški pokrajini) in opravljal zgoraj omenjeno službo. Ob enem pa se je bavil s slovenskim jezikom. Že v Kristjanskih resnicah imel je poleg praktičnega še drug namen pred očmi. L. 1768. je izšla slovnica p. Marka Pohlina. Gutschmann se je ustavil prvi prav odločno in možato Pohlino vemu „jezikobrodju“. Zgodilo pa se je to v dvojnem oziru. Jezik sam je bil v Kristjanskih resnicah tako uravnan, da je bil živ protest očetu Marku. Nanašajóč se na koroški govor (dobrega, dobremu; v mehkem oblačili; na svojej duši; pried; vrieden; Buh; dau, reku), poskuša vendar približevati se tudi drugim Slovenceem; zato piše: cieu, terpeu, odgovorin, sedla, poslušala, dopadlu mesto cieu, terpou, odgovorou, sedva, pošušava, dopadvu. Hotel je, da bi bila knjiga vsem Slovenceem razumljiva; saj pravi v opombi stoječej v predgovoru: dialectus et styli ratio in hoc opusculo usurpata talis est, quae non tantum a Vindis Carinthiacis, sed etiam a Styro-Vindis et Carniolis, uti experientia ostendit, probe intelligitur.“

Torej že Gutschmann je gojil misel celokupnosti vsch Slovencev in jo še posebej poudarjal v slovnici. Kristjanske resnice pa imajo ob konci še dodatek: „A n m e r k u n g e n über die windisch- und krainerische Rechtschreibung“ (str. 237—246). Te opazke so zgoli polemične in merijo na Pohlinove novotarije. Točko za točko je pobija, branec staro utrjeno pisavo Bohoričevo ter kaže, da je Pohlinov pravopis ali nepotreben ali neutemeljen ali neumen ali nedosleden. On terja, da se tudi v velikih pismenkah razločuje S = Z od Š = S; pravilno bi se imelo pisati: *gledal, pel, lubil*; a ker je pisal za prosto ljudstvo, prisiljen je bil pisati: *gledau, pecu, lubiu* („doch ist man gezwungen dem Schwalbe nachzugeben“); naj se loči *ix* od *x' = s*; naj se rabi polglasni *e* in *i*

v *dober*, piše, ne *dobr*, *pše*; on uči, da sta *i* in *u* samoglasnika, *j* in *v* pa soglasnika; vendar piše *dai*, *boun*, ne *daj*, *bovn*, trdčč, da so *dai*, *boun*, diftongi, katerih pa v slovenščini prav za prav ni.

S temi opombami pa se vrlina Gutschmann ni zadovoljil. Ker je vedel, da se Kristjanske resnice ne bodo razširile v tako obilnem številu, kakor si je to želel, in da bi Pohlinove nazore do dobra zatrl, dal je poseben ponatis napraviti od ovih opazek, katere je zdaj pomnožene poslal po svetu. Doslej še nikdo ni omenil te polemične brošurice, katero imamo kot samostojno slovstveno delce uvrstiti med knjige obravnavajoče jezik slovenski. Dr. J. Sket je lastnik te knjizice in mi jo je drage volje prepustil, da jo objavim. Naslov ima isti. Na zadnji strani beremo opombico: „Klagenfurt. Gedruckt bei den Kleinmayrischen Erben“, katere v „Resnicah“ ni. V koliko je ponatis pomnožen, vidi se iz sledečega: Opazke v Kristjanskih resnicah obsegajo 10 strani, stran po 29 vrst; ponatis pa ima 16 strani po 31 vrst. Prvih deset strani ponatisovih sklada se razven nekih malenkostij od besede do besede z opazkami v Resnicah. Na ostalih šestih straneh pa je dodal Gutschmann še pet točk, ki veljajo isto tako otcu Marku: naj se piše: *čednosti*, *bramni*, *lubim*, ne z Markom: *čednoste*, *brumne*, *lubem*; *dala*, *dalo* mesto *dalla*, *dallo*; člen se veli *te*, *ta*, *to*, ne *tu*, *ta*, *to*. Zatem pa uči Gutschmann na tem mestu prvič in prvi v Slovencih, da ima jezik slovenski šest sklonov: prvi štirje so enaki latinskim, peti naj bi bil lokal (per kralu ali per krali), šesti pa instrumental (z' dvema kralama, med ženami); latinski vokativ se strinja z nominativom, dočim odgovarja ablativ slovenskemu rodilniku. V poslednji točki trdi, da so črke *C*, *W*, *Y* za slovenščino nepotrebne, samo *y* naj rabi omehčanju črke *j*, na pr.: *oginy* = *oginj*, a nikdar se ne sme staviti *y* mesto *i*, kakor je to zahteval in rabil Pohl. Opazka zaključnica glasi se ravno tako, kakor v Resnicah: *Diess sind nun einige Anmerkungen, die nicht von einem einzigen Kopfe ersonnen, sondern aus Anweisung und Uebereinstimmung solcher Leute, die in der slavisch, böhmisch, kroatisch, krainerisch und windischen Sprache eine genugsame Kenntniss besitzen, sind aufgesetzt worden.* Ker pa brošurica, ki smo jo opisali, ne nosi letnice, moglo bi se še vprašati, kdaj je bila tiskana. Leto se ne bode dalo menda več dognati. Kristjanske resnice so od l. 1770., slovnica pa, v kateri je že Gutschmann uvedel lokal in instrumental, izšla je leta 1777.; torej imamo staviti ovo knjizico od leta 1770. do 1777.

(Dalje pride.)

N e f r i t.

Spisal *Fr. Koebeke*.

Prekrasne savinjske doline ne občuduje le vsako leto več navlašč došlih popotnikov, ki ne morejo prehvaliti njene lepote in krasote, nego v novejšem času vzbudila je ta dolina tudi pozornost učenjakov. Povod temu dal je majhen tukaj najden kamen. Čudno se bode to marsikomur zdelo, ali istina je. Majhen kamenček — in dovolj, da se vname med učenjaki prepír. Tega ali onega bode gotovo ta stvar zanimala, zato hočemo podati nekaj črtic o tem najdenem, osodepolnem kamenu.

Leta 1880. našel se je na produ Savinje pri Grobelnikovem mostu (Sannbrücke) zelenkast kamen, nefrit imenovan, kateri se sedaj v graškej starinarnici (Münz- und Antiken-Cabinet) hrani. Dolgo se ni nikdo brigal za ta kamen, dokler ni slučajno zvedel o njem A. B. Meyer, ravnatelj kr. zoološkega in anthropološko - ethnološkega muzeja v Draždannah, kateri si ga je natančneje ogledal ter ga dal znanstveno preiskati in določiti. Mikroskopično izsledovanje g. Azrunija v Vratislavi (Breslau) pokazalo je, da je ta kamen zares nefrit. Zloga je ravno tistega kakor nefriti najdeni v švicarskih navodnih stavbah; le vlaknice so še pri tem nefritu pravilnejše vzporedno razvrščene, še daljše in le malo zakrivljene, skoro popolnoma preme. Tudi v barvi našla se je analogija s švicarskimi nefriti.

V Savinji najdeni nefrit je 80 mm dolg, 48 mm širok, blizo 9 mm debel ter ima podobo nepravilno izrezane zagozde brez ostrine. Barve je lukastozelene, na robih močno prosojen in spominja na nefrite iz Nove Seelandije in od drugod. Na nekterih krajih se vidi troskvat lom in kaže značaj proda (Geschiebe) ne gledé na prodasto obliko celega kamena.

Tudi prof. Hochstetter je takoj na prvi pogled spoznal v tem kamenu nefrit. Vse te domneve pa je sijajno dokazala analiza g. Frenzela iz Pribora (Freiberg). Imenovani je našel primerno težkoto 2.93, na dalje sledečo kemično sestavo: 55.14 % kremenčeve kisline, 13.12 % apnene prsti, 22.92 % magnezije, 4.81 % železnega okisca, inkluzivno nekoliko manganovega okisca in 2.88 % vode, skupaj 98.87 % (glej „Ausland“ 27. zvez., letnik 1883).

Ker se še do sedaj v celej Evropi ni našel neobdelan nefrit in ker geologi trdijo, da se zna prej ali slej na spodnjem Štajerskem tu ali tam najti, hočem še nefrit nekoliko natančneje opisati.

Nefrit spada v vrsto kremencev ali amfibolov ter se imenuje tudi specijalno jeklen trakavec (dichter Strahlstein), ker ima razven večje trdote vse lastnosti mehkega trakavca. Trdota nefrita je 6·5, tedaj blizu kremenova; važnejša od njegove trdote pa je njegova nenavadna žilavost. Nalik dobro temperovanemu jeklu združuje nefrit zraven žilavosti toliko trdote, kolikor se je potrebuje k narejanju in ohranjenju ostrine, in ravno to stori, da je za orožje kakor tudi orodje jako sposoben. Barva se izpreminjava od skoro celó bele do temnozelene, črnkaste in rujavkaste ter je odvisna od večje ali manjše množine železnega oksida in kromovega oksida. Na robih je nefrit prosojen, in uglajen zdi se nam, da iz sredine sveti. Kemično je sestavljen bitno iz kremenčeve kisline, magnezije in apnene prsti, razven tega so še razne tvari primešane. Primerna težkota menja od 2·9 do 3·2.

Ime nefrit pomenja najbrž „ledvičnjak“ (Nierenstein) in je nastal iz praznoverja, da ta kamen posebno bolezen ledvic ali obistij ozdravlja, ako se položi na tisti kraj trupla, kjer so znotraj ledvice. Ravno to ali vsaj kaj sličnega zvedeli so Španci v Mehiki in imenovali so ta kamen „piedra de hijada“ (Weichstein). Iz besede „jade“ izpeljal je potém prof. Damour v Parizu ime jadeit, „jade“ (nefritu) podoben, katero ime znači rudnino v mnogih lastnostih slično nefritu. Ker se jadeit od nefrita le po nekterih svojstvih spozna, zato ste ti rudnini sploh težko razločiti, najlaže in edino le z mikroskopom.

Nefrit nahajamo v Aziji v Sibiriji in Turkestanu, od koder se izvažata na Kitajsko in v Indijo, kjer se raznolike stvari iz njega izdelujejo. Že Abel Rémusat (1820) pripoveduje, da se v Turkestanu naletijo cele gore obstoječe iz nefrita; vzlasti najčistejši, najlepši in dragoceni kosi najdejo se na vrhu gor in v votlinah. Gora Mirdjai v Khotanu je baje samo iz te rudnine sestavljena; tam se dobijo kameni različne barve; kameni najboljše kakovosti pa so le na vrhu gore. Delavec previden s potrebnim orodjem spleže na pečino, odkrha kose nefrita in je pusti valjati se po bregu. Bokhari kupčujejo potém z njim.

Razven tega našel se je nefrit tudi kot „prod“ v vseh znamenitejših rekah, ktere Kuenlün prerezujejo ali se pa po njegovem boku odtekajo, kakor od reke Khotan na vzhodu do Jarkand-Darja na zahodu. Tudi o tem dobivanju nefrita pripoveduje nam že Rémusat. Nefrit se išče v vodi o navzočnosti častnikov in ene čete vojakov; dvajset do trideset potapljavcev v enej vrsti postavljenih skoči na enkrat v vodo in kedar najdejo kos nefrita, kojega že baje spoznajo z ного stopivši ná-nj, vržejo ga na breg. Eden vojak udari na boben in na košček papirja zabeleži se rudeča črta. Na zadnje taksuje nadzornik najdene kose, kteri so včasih do 40 *cm* veliki.

Mesto Yarkand je poslalo vsako leto 4 — 6000 *kg* nefrita v Khotan, da se izvozi na cesarski dvor v Peking.

Veliko večje imenitnosti je nefrit na Kitajskem kakor v Indiji in sicer že mnogo tisočletij. Že Chiunoung, rojen leta 2737. pred Kr., lišpal se je s tem kamenom. Pripoveduje se tudi o nekem vzglavniku iz nefrita, ktereга je imel cesar Chau-sin leta 1154. pred Kr. in na katerem je vedno spaval. Pri Barkulu stoji iz nefrita spomenik, Tsin-Tschan-Bey imenovan, na katerem je pre na enej poliranej strani voj-skovodja Tschan pred 3000 leti lastnoročno vdolbel napis, ki nam ime-nuje vse njegove zmage in njegove vojne pohode. Kitajci imenujejo nefrit „Yü“.

Kako brezmerno množino te rudnine je že porabila velikanska kitajska država s svojimi 400 milijoni prebivalcev, in koliko se je še vedno rabi, dokazuje nam najboljši popis nadporočnika Kreitnerja, kateri je pred kratkim po Kitajskem potoval. Ta nam pripoveduje: „Ako pomi-slimo, da se na vsem Kitajskem ne najde nobeden mož, ki bi ne imel naj-manj zapestnice iz Yü-a, noben mandarin (višji kitajski uradnik), koji bi ne imel zbirke starih in namodnih tobačnic iz Yü-a, noben častnik, ki bi ne imel vsaj sabljinega ročaja iz Yü-a, noben knjižnik ali literat, kateri bi ne imel dragocenih vaz, čaš ali torilic in božanskih podob iz Yü-a, noben strasten tobakar makovca ali opija, koji bi ne imel lule iz Yü-a, in nobena deklica in žena, ki bi ne imela različnih uhanov in lasnih zaponk iz Yü-a, in ako dalje pomislimo, da se vse to blago z malimi izjemami v Kantonu izdeluje: tedaj dobimo mali pojem o pomenu tega kamena in o važnosti Kantona kot Yü — države. Bogate obitelji žrtvujejo večkrat sto tisoče, da dobijo zapestnice ali druge lepotine iz tega kamena.“

Nikdo se ne bo tedaj čudil, da tudi filozofi in pesniki ta dragoceni kamen poveličujejo. Tako pravi neki kitajski pesnik: „Natura kamena Yü je kakor lepota mladega dekleta.“ In filozof Kwan Chung, ki je živel v 7. stoletji pred Kr., pravi, da se pri ogledovanji nefrita pokaže cela vrsta pesniških prikaznij. V nefritu najde on devet največjih dovr-šenostij človeštva. V njegovej bliščečej gladkosti spozna on simbol dobrohotnosti; v njegovem svetlem obrusu vidi on vedo utelešeno; v njegovej negibkej trdnosti — pravičnost; v njegovej skromnej breztož-nosti — krepostno veljavost; v njegovej neminljivosti — trajnost ali trpež; v tem, da nam pokaže vsako razpoko, — odkritosrčnost; v tem, da gre, če tudi nedosegljive lepote, iz roke v roko, pa se vendar ne omadežuje, — moralno obnašanje; in zadnjič v tem, da daje pri trkanji prešinen in za neko daljino jasno donč zvok, — glasbo.“ „On je,“ pristavlja filozof, „ki pouzročuje, da ga ljudje dragocenega čislajo, in

kteri jih vodi, da vidijo v njem vedeževalca in napredovalca razsodbe in čar srečnega pomena.⁴

Zdaj se nefrit ne izvaža več iz Turkeстана na Kitajsko, in mogoče je, da se še v vzhodnej Aziji nahaja ta rudnina na drugem kraju, od koder jo jemljó Kitajci.

Proti zahodu našlo se je v Aziji v novejšem času več nahajališč nefrita in sicer v vzhodnej Sibiriji na mnogih krajih reke Kitoy, Bústraja, Belaja, Sljudjanska in še drugih, posebno v okolici Bajkalskega jezera v Irkutskem vladarstvu. Vendar se je tam našel nefrit kot „prod“, in skupno rudno slojišče se bode v tistem vladarstvu našlo prej ali slej.

Dvanajst kamnenih zagozd do 30 *cm* dolgih našlo se je že v prej omenjenih krajih. Pa tudi v drugih rekah kakor v Leni do severnega azijskega obrežja nahaja se nefrit; predmeti iz nefrita, koje je našel prof. Nordenskiöld na Čukotskem polotoku, izvirajo tudi najbrže od tistega nahajališča ter so prišli po potu obrežnega trgovstva v imenovano okolico.

Razne reči iz nefrita, ki so se našle na Aleutskih otokih in pri Eskimojcih na ameriške strani Behringovega preliva, prišle so tja najbrže iz novega sveta, akoravno si še nikdo ni prav upal sodbe izreči o tem. Sibirski nefrit se porablja v carovej kamenobrusilnici na Petrodvoru pri Petrogradu v izdelovanje raznolikih stvari.

Čim dalje ko gremo proti zahodu, tem manj stvari nahajamo iz nefrita v Aziji. Dr. Schliemann, slavni učenjak, ki vodi posebno na klasičnih tleh mnogo razkopavanj in zasledovanj po starinskih rečeh, poroča nam, da je našel nekaj sekir in eden valjec iz nefrita v Mezopotamiji, nekaj zagozd iz belega nefrita v Troji in nekaj drobnih rečij tudi iz belega nefrita pa v nekeje 5000 črvljev visokej razvalini, 5 vrst (ruskih milj) zahodno od Tiflisa oddaljenej.

Celó drugega pomena pa je nefritsko vprašanje v Evropi. Med tem ko je bila stvar v Aziji v splošnem jasna, stojimo v Evropi pred še nerešeno uganko. Tu se še pred nekoliko desetletji ni poznala skoro nobena reč iz nefrita; pozneje pa so se redoma našle take stvari na raznih krajih. Znanstvena preiskava švicarskih nadvodnih stavb spravila je celo kopico zagozd, dlet itd. iz te snovi na svetlo. Samo v Maurachu na Ueberlingskem jezeru, severnozahodnem delu Konstanzskega jezera, našlo se je 490 kosov različnega orodja iz nefrita.

Največja znana nefritova zagozda iz nadvodnih stavb je blizu 13 *cm* dolga. V Maurachu bila je delavnica teh mnogovrstnih izdelkov, kar nam jasno dokazuje množica kamnenih odpadkov (154), dva našagana kosa in ena našagana zagozda, ktere reči so se našle na tamošnjem obrežji.

Pa tudi v zahodni Nemčiji in na Francoskem so se našle posebno velike, relativno tanke, na zadnjem konci koničaste (špičaste) zagozde, tako imenovane plosko - butice ali topori (Flachbeile) od nefrita in jadeita. Po največ so se našle v zemlji, nekatere tudi v grobih in nekaj jih je celó iz rimskih časov. Na Nemškem se je našlo čez 80 zagozd večjidel iz jadeita in le nekoliko iz nefrita na južnem Badenskem in Bavarskem. Tudi v drugih evropskih deželah so zasledili mnogo zagozd iz jadeita, kakor v Italiji in na Grškem, na otoku Kreta pa zagozdo iz nefrita. Ljubljanski muzej hrani tudi nekatere zagozde iz jadeita, koje so se našle v nadvodnih stavbah ljubljanskega močvirja.

Ker se je nefrit v Evropi tú in tam našel, vsiljuje se nam vprašanje, od kod pa so ti nefriti, ker se še do sedaj v celéj Evropi ni zasledilo surovo tvorivo. Profesorja Lindenschmidt v Mogunciji in Schaaffhausen v Bonnu mislila sta, da so Rimljani prinesli te topore s seboj in rabili je za ceremonije pri sklepanju pogodeb itd. Ali to ni verjetno, kajti v Italiji se ni našel do sedaj noben topor, pa tudi rimski pisatelji jih nikjer ne omenjajo, še celó njih latinsko ime ni znano nobeno.

Profesor Fischer je skušal to zagonetko povoljno rešiti s pomočjo svoje hipoteze, da je bil materijal od vseh v Evropi najdenih rečij iz nefrita in jadeita prinesen iz Azije, še celó mogoče iz Nove Seelandije.

Ako zasledujemo izvir velikih na Nemškem in Francoskem najdenih toporov, ne gledé na ove iz nadvodnih stavb, tedaj je bilo le dvoje mogoče: ali se je prinesel materijal za nje k nam ali pa že izgotovljeni topori. Obojno mnenje ima svoje zastopnike v učenjakih. Ali pogledjmo si ti hipotezi natančneje, in takoj vidimo, da je vsaka malo verjetna. Iz Azije v Evropo potujočim narodom gotovo ni prišlo na misel, da bi od ondod kamnene klade nosili s seboj. Pa tudi izgotovljeni topori so težko prišli iz Azije k nam, ker se še niso do sedaj nikjer v Aziji našli ravno taki topori, kakoršni so ti. Ravno tako je malo verjetno, da so prišli po trgovini k nam; kajti drugače bi bili gotovo tudi druge stvari dobili iz Azije v Evropo. Nekteri učenjaki in z njimi tudi A. B. Meyer trdijo, da je bil materijal teh toporov ob času njih izdelovanja v Evropi znan, pozneje pa se je njega nahajališče izčrpalo ali pa pozabilo ter se še utegne prilično najti. Obče znano je med geologi, da še evropsko pogorje ni povsod celó na tanko preiskano; zategadel je tudi težko reči, da bi se nefrit kakor tudi jadeit v naših gorah ne nahajala.¹

Pomisliti nam je dalje, da so ljudje prazgodovinskega časa celó drugače kakor mi ta njim toliko dragoceni kamen iskali. Razni prodi rek

¹ A. B. Meyer trdi, da se nefrit kot neobdelana rudnina mora prej ali slej najti v Alpah, posebno na spodnjem Štajerskem. Prvi, ki bo tako srečen, da ga najde, dobi od njega 100 gld.

so bili njim nahajališča tega zaklada, kar razvidimo po tem, da ima primeroma veliko število teh zagozd značaj proda, in gotovo so si oni vsak kamen ogledali, dočim mi na take reči ali nič ali pa le površno pazimo in je iščemo.

Ravno tako je z raznimi stvarmi iz švicarskih nadvodnih stavb, katerih domovina je tudi po mnenji profesorja Fischerja Azija ali celó Nova Seelandija, resnično pa menda prav blizu. Zeló neverjetno je, kako bi prišli sibirski ali novoseelandski nefriti na obrežja švicarskih jezer. Razno švicarsko najdeno orodje je na dalje v primeri z nemškimi in francoskimi topori in zagozdami znatno manjše, ali to skuša Fischer dokazati trdč, da so potujoči narodi na svojem potovanji te zelene zagozde kot pravo dragocenost iz svoje pradomovine vzeli s seboj in v sili, ako niso našli na potu take snovi, jako zmanjšali, če je pri narastku rodbine bila menda navada, da je vsak še nekaj od tega zaklada dobil. Ali ta sicer zaslužni izsledovatelj je pri tej razložbi pozabil, da bi se bil prodni značaj švicarskih stvari iz nefrita in jadeita gotovo pri takej delitvi izgubil, pa tudi iz drugih uzrokov je tako početje neverjetno. Manjša velikost teh kosov s prodnim značajem nam pové, da so stavitelji nadvodnih stavb najbrže surovi material iskali v rekah. Gotovo so vsak kamen na tanko pogledali in poskusili ga, in med sto tisoči bil je znabiti samo eden nefrit ali jadeit. Tudi mi bi ga našli, ko bi razumeli na tak način iskati, kakor so oni iskali, pri katerih je bila „sila vsakdanje potrebe najditeljica tega dragocenega kamena“.

Profesor Ranke v Monakovem pravi: „Gotovo so stari prebivalci kamenje bolje poznavali kakor naši namodni stanovalci, kateri ne potrebujejo več kamenja za orodje. Dá njihove oči so bile v tem oziru celó ostrejšé, kakor so naših današnjih mineralogov.“

Odkar je dr. Azruni v Berlinu dokazal, da imajo nefriti iz švicarskih nadvodnih stavb mikroskopično svoj značaj in se tako lahko razločujejo od sibirskega in turkestanskega nefrita, ni to več nobena hipoteza, ako se njih surovi material pridomišlja v Švici.

Izvrstne so besede nekega angleškega anonyma: „Dass diese sturmgeschüttelten Arier, als sie auf dem seltsamen Lande, auf das sie zuletzt den Fuss setzten, von ihrer Verwirrungsolmmacht zu sich kamen, in ihren Händen ein Beil oder Kleinod aus Nephrit, das sie in den Tiefen des brennenden Asiens als ein Zaubermittel, gleichviel ob gegen Erdbeben oder Krankheit, geschützt hatte, gefunden haben sollen, scheint zweifellos so absolut unmöglich, wie dass ein an der Taybrücke ertrunkenes Kind, wenn es an den Meeresstrand gespielt wird, das Spielzeug, mit dem es im Moment des Sturzes in die Tiefe beschäftigt war, noch in der Hand hält.“

Tudi v Ameriki se še ni nefrit našel do sedaj kot rudnina, zatoorej se tam učenjaki o istih hipotezah prepirajo kakor v Evropi.

Vendar izgublja Fischerjeva hipoteza vedno več pristašev, tem bolj ker se je našel v Gradci drug nefrit, ki jasno kaže prodiv značaj ter ni nikako izgubljeno orodje. Več geologov trdi, da se bo na slovenskem Štajerji prej ali slej našel nefrit kot rudnina in sicer na Pohorji, kajti tam se nefritu sorodne rudnine kakor rožanec in serpentin nahajajo.

Iz kotoribskega protokola.

(Razglašá M. Valjavec.)

(Dalje.)

Gtem: Dokončano je da imaju varoški birovi iz dohotkov varaškéh zvona jednoga kupiti. — die 8 7bris skupa buduči varaš dokončali jesu da dolie polje ima zaprto biti vsu jesen i koj goder bude koñe pasél zvuna kada bude séno ali hajdino . . . ali oral, druga ima je kapuš zavjeti.

Anno dñi 1726 die 5ta martii skupa buduči varaš dokončali jesu, da sadoveno drevo: hruške, jabuke, tak divje kak pitomé, i hrastovo drevo prepoveda sé seći na oraneh, zemljah i sinokošah: kojgoder bude sekél ter se zapopadne, takov človek za silu ali tatbinu, pokedob zaufa na ljudske zemlje hrasta poseći ali sadovenoga dreva, biršaga dužen bude platiti za drevo i silu onomu čije je drevo osem raniški, a vojvode četiri raniške, to čini dvanajst raniški biršaga, i to tak domači kak stranski zastane. Koj pako ne bude imal s kém biršaga platiti, s paličjem se ima kaštigati, i to vsigdar ima se obdržavati. Koteri pako na varaškom spasišéé vu lokaj Leskovcu i ostalih mestah poseče hrasta ali divju hrušku ali jabuku, koje drevo sada rodi, zastane biršaga osem raniški: četiri vojvodé, a četiri na varaš dužen bude platiti. Koj pak ménše drevo poseče, koje izda sada ne da, za takovo mlado drévo tak hrastovo kak hruškovo ali jabukovo, zastané četiri raniške; dva vojvodé, dva na varaš dužen bude biršaga platiti, logaru od takovoga dréva posećenoga, koj se vu tom zapopadne, logaru jednu šesticu dužen bude dati. Prepoveda se birovom varaškem i lugarom, da nemaju nikomu prez znaña priséznikov dopušćati drva vu logu varaškom seći, i koga goder zapopadnu logari, imaju ga logari prijeti i vu varaš z drvi dotirati. — Die 21 aprilis skupa buduči prisézniki i šajkaši zaradi šajkašije i šajkašev, zmed kojeh broja izmeće sé Dolencič Tomaš iz zroka, da

po keh dob mu vid fali, šajkaš pako vsaki mora prestrane i bistre oči imati; item Markulija Gjura, kateri je gluh; ništar manje do Legrada budu vozili slobodno šajke, mesto kojeh postavljaju se Kobrač Ferenc i Sovič Andraš. Škoda Gjura i Pigoc do Legrada budu hodili; i takoj Potrpač Gjura i Martin Bengerij, Sabolič Matok i Fondak Matok imaju se opomenuti, da se naj pobolšaju i jezika za zubmi drže: kak prva tužba na ne dojde te se ne pobolšaju, k letu hote se van izvrci. I na ovo leto potvrgjava se za cehmeštra Pigoc Jakub, da dobro ravna i pazi na šajkašju, kak je i do sada vučini; na trojačke svetke ima računa cehmešter dati zvrhu dohotka šajkaškoga.

Anno dñi 1726 die 23 aprilis skupa budući prisežniki i ves varaš dokončali jesu da, po keh dob na dokončanja poslov varaških, koje ne bi radi sami prisežniki ob sebe dokončati, vsega pako varaša skupa spravljati teško je i neprilično nemajući priliku kade bi se mogli spravljati, jedno to, drugo pako da, kada se kaj dokonča med varašem, vu skrovnosti bolje se more zadržati kada meće ljudih a razumećeh bude: za to dokončali jesu da dvadeseti i četiri stareši vu varašu imaju se odebrati, kateri budu imali jakost i oblast dokončati, napraviti, naravnati i kaj goder vučiniti s prisežniki skupa tak da bi vsi do jednoga onde bili napravili ali dokončali, za to daje im sé vsa varaška jakost i oblast. Iména starešeh varaša kotoribskoga koji su na rečeni posél i oblast odlučeni, kako ti: 1. Pigoc Jakub, 2. Horvat Matok, 3. Sabol Štefan, 4. Matoš Martin, 5. Matoš Istok, 6. Silagj Štefan, 7. Krujak Gjura, 8. Škoda Gjura, 9. Dolencič Gjura, 10. Smrk Mihok, 11. Potrpač Gjura, 12. Matok Vlašič, 13. Sabol Martin, 14. Here Mikloš, 15. Ostrognei Ferenc, 16. Obagi Matok, 17. Vlah Mikula, 18. Balog Ivica, 19. Mrgjatko Matok, 20. Pavel Matoték, 21. Šalamon Janko, 22. Bengeri Martin, 23. Zvožec Matok, 24. Bartol Župančić. — Zmed kojeh zgora iménuvanéh staréšeh priséžniki imaju s nimi navkup prisežnika kada koji domrje postaviti vučiniti po g. vojvode kojega goder zmed njih odeberu vsi skupa; votumé pako jednako s prisežniki budu imali, i smed nih jeden za birova menšega ima se postavljati, koji budé na léto imal plačé od varaša deset raniški. — Postavlja se za birova varaškoga Juričić Andraš, koji bude na leto imal plačé šestnajst raniški, on i vsi drugi birovi koji za íim budu, i jeden par čižmi. Pod íim bude Horvat Martin, koji bude obnašal biroviju, i poslušati bude dužen Juričić Andraš, koji bude imal plače 10 raniški, on i vsi drugi koji za íim budu, i par čižmi. — Postavlja se Vrataec Martin i Maltar Gjura za krémene gospodaré, kateri budu krémo varaško ravnali, vina kupovali, računé od krčmara jemali, od krčmenoga dohotka varašu računa davali.

Prisega krčmenéh gospodarov.

Prisižemo na boga otca, sina, duha svetoga, blaženu devicu Mariju, vse božje svetce i svetice, da hočemo verno na varašku krčmu skrb nositi, pravičen račun jemati od krčmara, dobro poleg naše mogućnosti varaša gospodariti i za se po krivice ne čemo nikaj od varaških dohotkov vzeti i prepustiti od naše družine vzéti, nego hočemo s plačum koju nam varaš dopita, hočemo kontenti biti; tako nas bog pomoz i vsi boži svetci.

Jadan Balaš potvrgjava se za maltara i na dalje. Itém Cukulič Mihok za brodara z navadnem prvéh let dohotkom i cénum. — Postavlja se za krčmara Tomaš Prekosnjak, koji ima navadnu prisegu postaviti pred varašém. — Potvrgjava se za mésara Dugan Ivan, koji na leto bude sedem raniški arende plačal. — Postavlja se za prisežnika Pigoc Jakub, koji navadnu prisegu varašu ima postaviti. — Postavlja se za kapuša Šimun Grgačević i Maltar Balaš (izbrisano: Andraš Goričanec), koji kak lanski kapuši tak i ovi budu imali vsaki osem raniški i od nemške hrane sloboščinu od hiže i glave takaj.

Anno dñi 1726 die 12 junii dal je računa Pigoc Jakub šajkaški cehmešter zvrhu dohotka šajkaškoga i naprvo zvan potroškov nabroil je 57 rš. gr. 10, koji cehmešter i na dalje potvrgjava se vu šajkašije. — Postavlja se za detiča šajkaškoga Vlašić Matok, Obagj Matok, Horvat Martin, Beremenj Tomaš, Siladi Štefan i Siladi Gjura, koji budu slobodno vozili do Legrada. Na mesto Cifre Petra postavlja se vu šajkašiju Markulin Gjura, koji Cifra Peter čez jedno leto dve more se postaviti za šajkaša, ako ga budu hoteli šajkaši imati i med sobum trpeti. — Postavlja se za prisežnika Dolencič Gjura, koji navadnu prisegu ima varašu postaviti. — Dali su birovi varaški računa zvrhu 734 raniškov, koji birovi kakoti Sabol Štefan i Potrpač Gjura quieteraju se. Varaški potroški čine 160 raniški. — Dokončano je da varaški rihtar od sada ne bude od vsakoga lagva štucu jemal, négo da po kéh dob okolu šest-déset maléh i velikéh lagvov na varaške krčme stećé čez leto, koje čini, štucu po grošu računajuč, šest raniški, zmed kojeh šest raniškov bude jemal birov vekši četiri raniške, a koji je pod nim birov, dva raniška.

1726 die 28 decémbris dokončano je da od vezda ne bude slobodno foringašem pogagjati se s trgovci, nego imaju se dva formeštra iliti foringaški cehmeštri postaviti, koteri budu dužni, kada kakovo trštvo dojde, z Dubravčani¹ navkup razumeti se i s tršci pogagjati se i poleg vučihene cene občina bude foringe plaču imala. Koji goder se

¹ Dubrava je megjimurska fara, ima čez 3000 duš, med njimi blizu petdeset lidov.

takov najde i zezve se, da bi on sam zaufal se s tršci pogagjati, zastane biršaga dvanajst raniški, ako ne bi imal s kém platiti, sto palic ima se takovomu dati, kateri suproti ovomu dokončauu vučini. Postavljaju se foringaški cehmeštri Dobuš Jakub i Ugrač Balaš, prisežniki varaški, kateri imaju s tršci pogagjati sé i varaške foringaše pravično ravnati, kojém plača budé išla od varaša vsakomu na leto osém raniški.

Anno 1726 die 30 decembris skupa budući občina kotoribska, dubravska, vidovska¹ i svetomarska² zaradi foringe jesu dokončali, da vse foringe koje goder po Megjimorju gore ali dole idu imaju se ovako ravnati: Kotoribčani z Dubravčani jednako imajo foringe kakoti dvé Kotoribčani dve Dubravčani jemati á Vidovčani jednu kakoti na pol Dubravčani, a Svetomarčani na tretinu na proti Vidovčanom v: g: Kotoribčani 4, Dubrovčani 4, Vidovčani dvojju, Svetomarčani jednu. Dubrovčani sami budu flojsare vozili, kojém vu račun občinski ne budu se računali i prijemali. Potroški vsi zaradi foringih vučinjeni budu iz občine jednako išli i trošili se tak da, kak goder trha koji podnaša tak i strošku podložen mora biti. Po stranéh prek Mure i prek Drave koji kade more foringo dobiti, to je negova srčca, tak Kotoribčanom kak Dubrovčanom, Vidovčanom i Svetomarčanom ona foringa vu račun nema se prijemati, nego ako kade vnogo kolije cesarske ali kakove druge bi bilo potrebno, ter bi formeštri od občine za nju pogodili se, i ono jednako med sobum imaju razdeliti.

Anno dñi 1727 die 25 februarii dokončano je da, po keh dob kapuši imaju vnogo poslov pri gosponu vojvode i na polje paziti ne mogu, za to polje izručava se na lugaré, koji budu dužni marljivo skrb nositi na polje i na sinokošé, i marhu kade vu kvaru najdu imaju zavjeti, i plaču za svoj trud jemati poleg dokončaua leta 1724 od živine vekše po dva novca, a od svinje po jeden novec, to se razuméva tak da zoseb bude dužen kvara naplatiti samo, lugarom za trud nihov tak se ima naplaćati. Kada pako več puti prepoveda se polje i zapoveda sé marhu čuvati tér ne hte nekoteri tvrdokorni posluhnuti, tak onda z dopušćenjem g. vojvode mogu lugari od teh tvrdokornih ljudih jemati od konja i rogate marhe po jednom grošu, á od svinčéta po dva novca. — Item dokončano je da šajkaški cehmešter, vinske krémé gospodari i formeštri, kateri se imaju iz dvanajsteh prisježnikov po dvajseti i četireh starešinah izebirati, ne bude slobodno niti dopušćeno nijednomu dvojju službu prijemati niti davati mu, nego vsaki kateri se na kakovu službu postavi dužen je ž njum kontent biti. — Anno 1727 die 14 aprilis skupa budući starešine varaša jesu izebrali za birova Dobuš Jakuba, šajkašcehmeštra

¹ Vidovec, fara, ima tudi blizu 1880 duš, med kterimi je 20 židov.

² Sveta Marija, fara, ima blizu 1880 duš, med njimi do 30 židov.

Dolenčić Gjuru, bormeštré Harapin Gašpara i Ugrać Balaša, formeštre Malek Ferenca i Zvožec Tomaša, vicerihtara Maltar Matok(a). — Postavljaju se za prisežnike varaške Obagj Matok, Potrpać Gjura i Horvat Matok, koji navadnu varaši priségu jesu postavili. Na mesto Pigoc Jakuba, Dolencić Gjure, Obagj Matoka, Potrpać Gjure, Horvat Matoka postavljaju se starešine varaša Horvat Martin, Kovač Martin, Cifra Petér, Mir Gjura, Ludaš Mikula, koji poleg navade od prisežnikov i starešin odebrani i postavljeni jesu. Mesto Juričić Andraša i Sabolić Matoka šajkaški meštri postavljaju se Zvožec Tomaš i Silagj Gjura, a mesto njih za detiča postavlja se Cifra Peter i Ugrać Balaš. Maltar i brodari lanjski potvrgjavaju se za ovo leto, krémar i méсар takaj potvrgjavaju sé za ovo takajše leto s prvum navadum i z dohotkom prvéh let. — Da pokedob za formeštra Zvožec Tomaš ne će biti, na njegovo mesto postavlja se za formeštra Ugrać Balaš, koteri bude z Malek Ferencom službu obaašal forméštrije. Na mesto pak Ugrać Balaša postavlja se za formeštra Obagj Matok, koteri bude bormeštriju obnašal s Harapinom Gašparom.

Anno dñi 1727 die 25 Maji šajkaški celmešter Dobuš Jakup dal je prisežnikom račune zvrhu dohotka šajkaškoga gotovoga novca četrdeset i četiri ranišké, na dugu deset raniški i 8 gr., vsé skupa čini petdeset i četiri ranišké i 8 groši, zvrhu kojega računa pravično danoga qvitera se; rečene pako deset raniškov kaj naj brzé ima izterjati i vu kasu varašku postaviti. — Vratajéc Martin i Maltar Gjura varaške kréme gospodari dali su računa vrhu dohotka varaškoga, koteri gotovoga novca dali su Dobuš Jakubu varaškomu rihtaru devétdeset i dva raniška, na varašku stran van danéh i potrošéneh dvadeseti i osem raniški; vsa šuma ada dohotka varašké krémé na jedno leto za Vratajéc Martina i Maltar Gjure čini sto i dvadeseti raniški, zvrhu kojega per present. qviteraju se i prosti imenuju se. — Da po keh dob poleg prve pogodbe vsakomu kapušu osem raniški naplačujuč dale né hte za rečenu plaču služiti, za to od sada vsaki kapuš bude imal jošée dva raniška, kako ti vsaki kapuš deset raniški gotovoga novca, obrh toga kak i predi sloboščinu od nemšké hrané i porcije od svoje hiže i glave.

(Dalje pride.)

Drobnosti.

Knjige družbe sv. Mohorja. Družba sv. Mohorja je ravnokar začela razpošiljati družbine knjige. Ker se za razpošiljatev več tednov zahteva, ne morejo knjige takoj vsem udom na enkrat priti v roke, ali vsi jih dobé o svojem času. Za zdaj hočemo knjige, ktere pošlje družba letos med svet, svojim čitateljem naznaniti ter na kratko njih vsebino označiti, pridržujóč si o tej ali onej pozneje obsirnejše govoriti.

1. Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina sv. Jožefa. Popisal Janez Volčič, duhoven ljubljanske škofije. IV. snopič. Str. 1—164 v 4°. S tem snopičem začnjenja se drugi del te knjige. V njem se razpravlja „čeeščenje Device in Matere Marije“. Obsirno in razumljivo opisujejo se Marijini prazniki, njene bratovščine in redovi. Nikakor ne dvomimo, da se bode kakor prvi del tako tudi drugi prikupil našemu ljudstvu, krepil čut pobožnosti v srcih našega ženstva in vidno pospeševal čeeščenje matere božje.

2. Sveta brata Ciril in Metod slovanska apostola. Spisal Matija Majar Ziljski, duhoven Krške škofije. V tisočletni spomin smrti sv. Metoda. Str. 79 v 4°. Ta knjiga je za družbine ude dvojnega pomena. Prvič se slavita v njej slovanska apostola Ciril in Metod, in drugič je podal tú naš zaslužni rodoljub in pisatelj, 76 let stari Matija Majar, slovenskemu narodu zadnje svoje sporočilo. Neizrečena ljubezen do svoje domovine gnala je našega v delu osivelega rojaka, da je spisal, skoro popolnoma slep, življenje sv. Cirila in Metoda našemu ljudstvu, predno je ostavil zemljo slovensko ter se naselil kot Slovan med brati slovanskimi v zlatej Pragi. Ta knjiga naj se s posebno pieteto vzame v roko in bere; kajti mož, ki je celo življenje delal in hrepnel po tem, da razširi med slovanskimi narodi obče slovanski jezik ter združi vse Slovane na slovstvenem polji, ostavlja nam to delce v spomin. Blago je bilo njegovo početje, ali politične in druge razmere med slovanskimi narodi niso pripuščale, da bi se bile že zdaj uresničile njegove težnje. Družba je brez dvombe dobro pogodila, da je podala udom to knjigo. Potreba je, da se delovanje slovanskih apostolov spoznava tudi v najbornejšej kočii slovenskej, in v tako najdejo pot le knjige naše družbe. Častiti gg. duhovniki naj ne zamudijo prilike, da razlagajo ljudem posebej še vsebino te knjige; tu pa tam naj nekaj pristavijo, bolj temne strani pa razjasnijo. Z njihovo pomočjo bode si knjižica tudi v najnižjih krogih pridobila častilcev in dosegla svoj blagi namen. Delo je prav lično opravljeno; vsebina je v ednajst poglavij razdeljena in 26 lepih podob krasi celo knjigo.

3. Zgodovina svete katoliške cerkve za slovensko ljudstvo. Spisal dr. Ivan Križanič, kanonik itd. v Mariboru. II. zvezek. Str. 228 v 8°. Drugi del crkvene zgodovine nam opisuje v I. dobi razširjanje krščanske vere med germanskimi in slovanskimi narodi. Vlasti zanimivi so za naše ljudstvo oni oddelki, ki pripovedujejo, kako so se pokristjanjala razna debla slovanska. V drugem poglavju se govori o verskih bojih in prepirih, v tretjem o notranjih crkvenih zadevah. Druga doba razpravlja o križnih vojskah, o crkvi in državi za papeža Gregorja VII., Inocenta III. in Bonifacija VIII. Ob konci knjige se obravnavajo krivoverci, crkveni učeniki in notranje razmere naše crkve. Vsa tvarina je dobro razvrščena ter kratko in lahko razumljivo obdelana.

4. Slovenski Pravniki. Poduk o najpotrebniših zakonih. Spisal dr. Ivan Tavčar v Ljubljani. III. snopič. Str. 305—400 v 8°. V tem snopiču nadaljuje se razprava o zastavnih pravicah, s ktero se je končal lanski snopič, in pouk o služnostih sklepa četrti glavni del. Peti del razpravlja „o pogodbah in o osebnih zadevah sploh“.

V tem zvezku se govori le o pogodbah, in sicer na str. 333—400 v devetih oddelkih. G. pisatelj razpravlja vso stvarino na lahko razumljiv način in v lepem jeziku. Ni nam treba posebej omenjati, da bode ta knjiga mnogo koristila našim kmetom in posestnikom, temveč tudi strokovnjaku pravniku bode služila dobro. Mi le obzalujemo, da se ni mogla letos cela knjiga dovršena izročiti družbinim udom. Pričakujemo pa to prihodnje leto, in sicer z natančnim in obširnim stvarnim kazalom vred.

5. Slovenske Večernice za poduk in kratek čas. Devetintrideseti zvezek. Str. 112 v 8°. Letošnje Večernice podajajo večjo povest „Dora“, katero je spisala neutrudna naša pisateljica Pavlina Pajkova (Str. 3—81). Povest se bere prijetno in je za ljudstvo pripravna. Gospa P. Pajkova je malo da ne med našo žensko inteligenco sama, ki se rés z vse hvale vredno udanostjo trudi in prizadevlje, da obogati naše uborno leposlovno literaturo ter poda tudi prostemu ljudstvu prijetnega berila. Ako pa še pisateljica ni našla povsod onega priznanja, ki ga zasluuje, naj jo vendar vodi prepričanje, da jej hvala narodova ne bode izostala, in ta misel naj jo vzpodbuja k daljemu delovanju. — Potreben je sestavek od Iv. Steklase: „Prebivalci avstrijsko-ogerske države po narodnosti in veri“. Ali bolj bi bil času primeren in zanimiv, ako bi ga bili takoj po ljudskem številjenji dobili udje v roko. Tem rajši pa bode naš kmet prebiral spis: „Stalne zvezde in nepremičnice“, ki mu na kratko nekatere zvezdne skupine razlaga. Gladko je pisan sestavek: „Nekoliko črtic o dragem kamenju in o biserih“ od Iv. Šubica, in beroč ga bode se marsikdo čudil, da tiči tako bogastvo v mrtvem kamenu.

6. Koledar družbe sv. Mohora za navadno leto 1886. Str. 176 + 79 v 8°. Koledar podaje v drugem delu „Razgled po svetu“, ki je sicer letos kratko sestavljen, ali to zadostuje popolnoma za naše ljudstvo. Povest: „Dneva ne pové nobena pratika“ od g. Pavline Pajkove nas spominja na žalostne dneve, ko je potres porušil mestice Kasamicijolo. Med drugimi spisi omenjamo dveh od dr. Vošnjaka: Proti žganju, in Zakaj peša kmetski stan, od Janka Pajka: Kaj ljudje na našej zemlji jedó, od Janeza Majcigerja: Kako rastline zmrznejo in pozebejo, od I. Hribarja: O zavarovanji užitka ali pokojnin, in od A. Kodra: Pavola ali drevesna volna. Razvèn teh nahajajo se še smešnice, lovske kvante in druge drobnosti v Koledarji. — Prvi del sodrjuje imenik vseh udov. Najlepša prikazen v razvitku našega narodnega življenja je gotovo veselo naznanilo, da ima letos družba največje število udov, odkar obstoji. Ona šteje 29.590 družbenikov. Ker smo že o tem številu in o družbi došlih rokopisih poročali, omenimo zdaj le, da je imela družba 30.607 gld. 49 kr. dohodkov, stroškov pa 30.402 gld. 77 kr. Matična glavnica znaša 17.298 gld. 79 kr. Letos je družba dosegla petindvajsetletnico po svojem prerorenji. To je lep čas, in družba ima lépo zgodovino za seboj. Kaj pripravno bi bilo, da bi se obširno in vsestranski opisalo njeno delovanje: postanek, narastek in sedanji vrhunec. Zanimivo bi bilo videti, kako so udje naraščali in koliko jih je bilo vseh skupaj do zdaj; koliko knjig se je izdalo in kakošni sestavki so zagledali po družbi beli dan. Upamo, da nam bode odbor podal prihodnje leto obširno zgodovino o družbi ter po številkah dokazal njeno dobrotvorno delovanje.

Za bodoče leto je razpisal odbor 210 gld. za šest kračjih ($\frac{1}{2}$ tiskane póle) izvirnih povestic, vsakej 35 gld., in 140 gld. za štiri podučne spise ($\frac{1}{2}$ póle), vsakemu 35 gld. Rokopisi naj se dopoljejo do dne 1. maja 1886. Teга kratkega poročila ne moremo dostojnejše končati, nego da izrečemo vsem družbinim poverjenikom in prijateljem presérno zahvalo za njihov trud in delovanje. Le na njihovih močnih ramah stoji to lepo, krasno poslopje, katero še naj v bodoče kinča in diči na daleč okrog lepo našo zemljo slovensko.

Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju. Krajepisno-zgodovinske črtice. Spisal Matej Slekovec, kaplan pri sv. Lovrencu na Dravskem polju. V Mariboru 1885. Tisk J. Leonove tiskarne. Str. 135 v 8°. — Od dne do dne se bolj uvideva, da je treba poprej obširno in temeljito obdelavati lokalno zgodovino slovensko ter vzdignoti dragocene zaklade, ki leže globoko zakopani v raznih arhivih in listinah, predno bode mogoče spisati občo slovensko zgodovino. Velezaslužni č. g. kanonik L. Orožen nam je že mnogo gradiva nagromadil v svojih delih za slovenski Štajer, ali veliko krajev, župnij, trgov in vasij čaka še svojega zgodopisca. Župnija sv. Lovrenca na Dravskem polju našla je svojega povestničarja v osebi ondotnega kaplana, č. g. Mateja Slekovca, in reči moramo, da je v omenjeni knjigi lep kamen pridelal k zgradbi poslopja domače naše zgodovine. Pri svojem iztraživanju se ni g. pisatelj posluževal le tiskanih zgodovinskih del, temveč on je porabil tudi matične knjige župnije sv. Lovrenca in vseh sosednjih župnij ter uradne listine občine in župnije sv. Lovrenca; na dalje šolsko kroniko sv. Lovrenca, rokopise Simona Povodna (o njem glej Macun Knjiž. zgod. slov. Štajerja str. 59), listine deželnega arhiva v Gradcu in knezoškofijske pisarnice v Mariboru, ruško kroniko v rokopisu in napósed še lastno zbirko zgodovinskega blaga iz raznih knjig in listin. Ali pisatelj se ne ozira vedno le v preteklost, temveč on nam podaje tudi zanimivih točk iz sedanjosti. Opisuje nam zemljepisne razmere, vasi in prebivalce; riše nam značaj, življenje in gospodarstvo svojih župljanov, navaja nam njih navade in šege. Glede oblike omenimo, da še nosita v celej župniji le dva možaka rudeč oprsnik s svetlimi gumbi in modro kamižolo z visokim ovratnikom, kar je bilo svoje dni obče v navadi. Na dalje nam kaže vrednost matičnih knjig, podaje statističen pregled rojenih, umrlih in poročenih od leta 1680—1884, kratek živatopis vseh bivših župnikov in kaplanov pri sv. Lovrencu in vseh odličnih Lovrenčkih rojakov. Nató še navede nekatere žalostne dogodbe v župniji, kakor kuge, lakoto, sovražne navale in požare, in celo delce sklepa dodatek, v katerem se opisuje romarska erkev „Ptajska gora“. Tam se nahaja star zapisnik, in v njem se bere slovenska prisega od leta 1696., katero je zapisal vá-nj župan Janez Mihael Gigler: „Volgt der Aydtschwur, auff windisch, so durch Johann Michael Gigler an. 1696 eingeschriben worden“. Glasi se také-le: „Jest N. oblubim . inu persheschem . Gospodi Bogu nebeskhimu, da iest utich rezhech kir sem sedaj k heni pritzhi na pre postaulen . inu upraschan bodem, ozhem to prauo zhisto boschio resnizo ponedati, obeno kriuzo gonorití alli noter meshati, enimo alli drugino, sa per: : iatelstua, Souraschtua, alli mitta vollo perloschiti alli vseti, kakor bi tu ismishleno moglu biti. Samuzh moie vedenie po pravi resuzi taku dati, inu povedati, kakor se enimo karschanskimu posthenimu zhlovekhu spodobi . inu iest na sodni Dan pred Gospud Ozhetom Nebeskhim . bodem mogu antuert dati [:tudi netschem moie sposnaine obednimo ponedati, pred sa taysto od te Vischi Gospo-ske Slische, offnano bode:] acku meni gospud bug, Ozhe Sin, Sueti Duch, inu ta pre-chista Sueta Diuiza Mati Maria, inu ta Sueti Euangelium, na letim Sueti inu na moj posledni uri pomagaj. Amen.“ Za spoznavanje našega narodnega življenja omenimo še to, ga je goriški nadškof Karol Mihael grof Attems l. 1751. birmoval pri sv. Lovrencu in po drugod ter je povsod, kamor je prišel, oznanjeval besedo božjo v slovenskem jeziku, kar se potém več kot 100 let ni zgodilo! — Iz navedenega se vidi, da je knjiga prav zanimiva in da si bode mnogo prijateljev ne le med zgodovinarji, temveč tudi med prostim ljudstvom pridobila.

Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch. Nebst Chrestomathie und slovenisch-deutschem und deutsch-slovenischem Wörterverzeichnis. Für den ersten Unterricht bearbeitet von Dr. Jakob Sket, k. k. Professor am Staats-Obergymnasium zu Klagenfurt. Dritte Auflage. Klagenfurt 1885. Druck und Verlag der St. Hermagoras-

Buchdruckerei. Str. 300 v 8°. Veljã 1:30 glđ. — Baš je preteklo šest let, odkar je prva izdaja te slovnice zagledala beli dan. Iz tega se vidi, da se Nemci kaj pridno uče slovenski; vzlasti dijaki in uradniki si skušajo pridobiti znanje našega jezika. Tretja izdaja se od druge le v tem razločuje, da si je pisatelj prizadeval, stavke v prejšnjih izdajah nahajajoče se opiliti in kolikor mogoče pravila in zglede v dikciji popraviti. Po tem sevėda nikakor ne sodi, da bi se v šoli rabili ob enem dve različni izdaji. Da bi se bilo gradivo drugače razvrstilo ali metoda preinačila, ni se zdelo izdajatelju nikakor ne potrebno. Ker mi je po lastnej izkušnji znano, da se učenci po dve ali še tudi po več let v enem oddelku slovenski uče, razkrojil sem zglede v lekcijah s kratko črtico na dvoje; tedaj se lahko, ker je itak mnogo zgledov v knjigi, v prvem letu jemlje prva polovica (vzlasti pri nemških zgledih), drugo leto pa druga polovica na novo, prva pa ponavlja.

Naglase sem pustil tako, kakor so bili v drugi izdaji, kajti pokazali so se za pouk jako praktični. Naglašal sem vse besede v lekcijah in v slovensko-nemškem besedniku, kar bode gotovo pripomagalo, da se učenci vsako besedo s pravilnim naglasom naučē. Prof. V. Jagić, ki to slovnico v svojem „Archivu“ VI. str. 628 zelo pohvalno omenja, trdi, da je škoda, da sem v zgledih samo naglas na končnicah zaznamoval, ter upa, da se bode v tretji izdaji vsaka beseda tudi v berilu popolno naglašala. Ali tega nisem storil, spoznavši, da se učenci prej navadijo pravilno brati, če so prisiljeni, besede z naglasom vred in nektera naglaševalna pravila naučiti se, kakor pa če se pri vsaki besedi le na dotični, v berilu zaznamovani naglas zanašajo. Gledē pisave skušal sem biti po mogočnosti dosleden, kar je pri vsaki šolski knjigi velikega pomena. Tako izročam tudi tretjo izdajo p. n. občinstvu, prosēē ga, naj še knjigi tudi v bodoče ohrani svojo naklonjenost.

Rgveda I. 143. Text, Uebersetzung und Commentar von Dr. K. Glaser. Str. 24 v vel. 8°. — V izvestji e. kr. gimnazije v Trstu objavil je koncem letošnjega šolskega leta učeno razpravo naš rojak dr. Karol Glaser. Po njej hoče dokazati, kako se naj tako jezikoslovno gradivo gledē na primerjajoče jezikoslovje in realije razpravlja in interpretuje. Po kratkem uvodu, ki razlaga, kaj je Rg-, Sãma-, Jajur- in Atharvaveda, sledi hymnus na Agni-ja (Rgveda I. 143) v indijskem originalu in nemškem prevodu. Nató razpravlja g. pisatelj vse oblike in besede zasledujōē njih korenike in prvotni pomen. Ni nam treba posebej poudarjati, da se ravna razlagatelj po stroge jezikoznanstvenej metodi; saj vemo, kako so se našemu rojaku priljubile jezikoslovne, vzlasti pa indijske studije. Pri vsaki besedi navajajo se sorodnice drugih arjevropskih jezikov in povsod se na tanko pristavlja dotična literatura, kar učencu novincu lastne studije olajšuje in ga na dalje preiskavanje vzpodbuja. Vsakemu, kdor se bavi s staroindijskim jezikom, bode Glaserjev komentar te pesni dobro došel, in oni ga bodo brezdvomno lahko v svojo korist porabljali. Izdelan je prav natančno, in vse kaže, da zna g. pisatelj razpolagati s celim znanstvenim aparatom.

Poetičkē besedy. Číslo XXIV. Str. 85 v 12°. V Praze. Nakladatel: Ed. Valečka. 1885. — Pod uredništvom Jan Nerude izhajajo v Pragi „Poetičkē besedy“, ki so zdaj že dosegle število XXIV. Ta zvezek sodrži povest v verzih od Rudolfa Pokorného: Mrtvá země, ktera je posvečena omladini slovaškej. Zbirka: „Poetičkē besedy“ prinaša ballade in romance, poetiške povesti, idylle, pesni itd. od slavniš českih pisateljev, kakor so Svat. Čech, Jar. Vrehlický, Karol Leger, Ot. Červinký, A. Heyduk, Jan Neruda in drugi. Zvezek stane od 35—50 novc. in ta zbirka se mora vsakemu, kdor hoče poznavati pesniško literaturo česko, gorško priporočati.